

Gezegde keure omvatte onder meer de algemene turfreglementering die voorschreef eerst met de keurmeesters in regel te zijn om uit diens mond te vernemen «waer hy dijen torffput opslaegen sal ten orbore ende profite van den gemeynten op die pene ende verbeurte van XIIIJ st. tolies quoties.»

De verordening stelt een zekere rantsoenering vast, vermits ze voorschrijft dat het gekochte niet voor de zwarte markt doch voor eigen gebruik is bestemd:

item dat niemant uyt den enen gehuchte oft heertganck verhuysse enen anderen zijnen torffput vercoopen en zal op die pene van XIIIJ st.

Export was uit den boze. Hetgeen de gemeente voortbracht mocht enkel haar bewoners ten goede komen. Desnoods zullen ze het zweren :

item. niemant en zal torff vercoopen noch ewegh gheven eenighe luyden van buyten deser vreyheyt van Arendonck wonende die opter vroenten geslaghen ende gesteken is op die pene van twee beyers gulden van elcken voyer tolies quoties. Ende waert 't zake dat men bevonde dat yemant ter contrarie dede ende daer af befaemt ware, ende niet seckerlijk wiste die quantiteyt hoevele hij vercooght ofte gegeven hoevele soo zal die vercooper zijnen eedt doen van hoevele alzo menichwerven als die heere dit zal willen ende begheren.

De voornaamste turfwinningen lagen in «het goir» en «het luyffsgoir».

In 1792 treffen we een nieuwe reglementering aan, door de aloude keure ingegeven, wier inzet luidt:

Naer voorgaende Sondaegsche proclamatie publicke-lijk aen de mestbiedende onser innengesetenen sul- len vercoopen naerbeschreven ruschcavelen ende moe- ren soo ende gelijk de selve op de naerbeschreven plaetsen zijn afgeteekent bestaende jeder cavel in ofte omtrent een roede moet ofte rusch.

Een soortelijke rantsoenering komt er eveneens in voor : item. sal niemant enigh meerder moer mogen koopen dan voor sijn nootsackelijck gebruyck ende gemoits om den selve naer andere plaetsen te mogen vervoer- ren op pene in de ordonnantie daarvan sijnde gemaect met heeren wethouderen ende die 't oirconde sal deze worden bevonnist opte parate ende reele executie.

Actum Arendonck in het Goir dezer 24 May 1792.

De 501 kopen van dit jaar brachten 1300 gulden en 12 centen op het Goir alleen, terwijl het Luyffgoir met sijn

198 kopen 1103 gulden en 17 cents in de gemeentekas bracht

Als vacatie staat vermeld:

Aertchijns te betalen	5.5
Vacatie aertmeesters	10.16
Aan coorden tot de caveling	0.14
Vorster arjaen lenders	7.10
Aen de dienacrts	1.8
Aen 't gelagh	18.10

Zo bleef de turf, ceuwenlang, een voorname bron van inkomen.

Meerdere langdurige processen — moerprocessen — welke Arendonk tegen de aanpalendegemeenten moest inspannen om zijn rechten op de turfwinningen te doen gelden slaan opgeboekt in de gemeentearchieven. Zoo vinden we onder meer:

1. Het naburige Postel. Zelf goed met moeren bedeed meende het door verlegging van grenspalen zich Arendonkse turfputten toe te eigenen. Een proces in 1699 ingespannen kreeg slechts in 1735 zijn beslag en viel ten gunste van Arendonk uit.

2. Anderzijds spande Ravels, daarin geholpen door de abdij van Tongerlo (grondgebied van Corsendonk), zich in om ook zijn rechten op het Arendonks luyfgoir de doen gelden. Briefwisseling en rekwesten werden gericht aan de «Keyserinne ende Coninginne». Doch Arendonk vermocht zijn ceuwenoude rechten ongerept te houden. (1751). Ravels schreef wei:

«die van ravels hebben oock altijd geprouffiteert van de moeren, torven, ruschtorven, schadden, postmagie van arendonck»,

doch «prouffiteeren» was geen synoniem van «hemmen». Zijn beroep op de torfbrieven van 1662 had geen gevolg.

3. Met Turnhout — die stad grensde destijds aan Arendonk — is het tot een deling van het Luyfgoir moeten komen dat zij door haar «memoirie voor die van turnhout teghens die van arendonk nopens het «luyfgoir» op 7 Juni 1759 (gemeentearchief) onze gemeente had kunnen overtuigen:

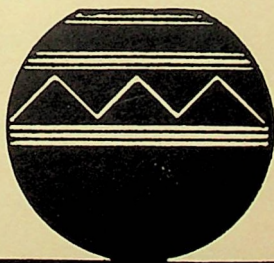
- a) dat die van turnhout van ouds gewoon sijn geweest te disposeeren ende die torfputten weg te geven uit 't luyfgoir.
- b) ende ist dat die van arendonck daeraen twijfele men is bereydt sinne kuere (van Turnhout) te laten examineeren het register over de voors. torfputten ge-

A. Claes

Alexandria

PERIODIEKE UITGAVE

Nieuwe reeks, XIV, I, 1948.

koninklijke
geschied-en-oudheid-
kundige kring van de
antwerpsche kempen

TAXANDRIA

Periodieke Uitgave - Nieuwe Reeks, XIV. I, 1948.

**Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van de
Antwerpse Kempen.**

ALLEREERBIEDIGSTE EN HARTELIJKSTE

HULDE

VAN DE KONINKLIJKE GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIGE

KRING VAN DE ANTWERPSE KEMPEN

TAXANDRIA

AAN

ZIJN EMINENTIE KARDINAAL VAN ROEY

AARTSBISSCHOP VAN MECHELEN

GEBORENTE VORSELAAR IN DE KEMPEN

BESCHERMEND LID VAN TAXANDRIA

BIJ ZIJN GOUDEN PRIESTERJUBILEUM

EN

BENOEMING ALS WERKEND LID

VAN DE

KLASSE DER LETTEREN

VAN DE KONINKLIJKE VLAAMSE ACADEMIE

VOOR WETENSCHAPPEN LETTEREN EN SCHONE KUNSTEN

VAN BELGIE

De oude Schuttersgilden in de Antwerpse Kempen.

(Arrondissement Turnhout.

Kantons Brecht, Heist-op den Berg, Zandhoven.)

INLEIDING

De « gul », zoals men in de Kempen zegt, is een der oudste en belangrijkste volksinstellingen van de Antwerpse gemeenten. Gedurende jaren hebben wij ons met hare geschiedenis bezig gehouden. Wij bezochten al de kernen in elk dorp, lazen het reglement, het guldeboek en het manuale, bestudeerden de voorwerpen en woonden de eigenaardige feestelijkheden bij. Daarna kwamen Rijks-, Staats-, Gemeentearchieven en uitgegeven werken aan de beurt en vulden onze documentatie aan.

Op het einde van deze verhandeling zullen wij een volledige bibliographie opgeven.

Een lijvig handschrift werd de vrucht van onze opzoekingen. De Provinciale Commissie voor geschiedkundige en folkloristische opzoekingen gewaardigde zich onze studie ter uitgave aan te nemen. Ongelukkiglijk kwam een andere Bestendige Deputatie aan 't bewind; de uitgave bleef achter. Wij vatten nu de bijzonderste gegevens uit voorgaande beschrijving samen en laten met een korte inleiding de aantekeningen over de gilden van de bijzonderste kempische gemeenten geographisch volgen.

Eerst een woordje geschiedenis. De schrijvers zijn het eens om de algemene vorm van de gilden bij de Germanen te vinden. Inderdaad, sporen van gebruiken dezer krijgs-lustige volkeren zijn in al de broederschappen van 't edel spel overgebleven. Weerbaarheid, onderlinge bescherming, drinkgelagen, dodencultus, godsdienstige gevoelens, schemeren doorheen gans de bedrijvigheid.

De middeleeuwen werkten de groeperingen om in dienstplicht met een militair karakter « ter defensie van vorst, gemeente en heer. » Het leenroerig tijdvak en de opkomst van de gemeenten bevorderden hun ontwikkeling. Het wapenschild « het kruis van Jeruzalem » verwijst zeer zinnebeeldig naar de ridderlijke onderneming van de kruistochten.

Brabant stond ten achter bij Vlaanderen. 't Was maar eerst in de XIIIe eeuw, en vooral in de XIVe, dat wij in de Kempen de eerste sporen van het schutterswezen ontmoeten.

Het Boergondisch regiem van de XVe eeuw ontloek als de meest begunstigende tijdkring van onze gilden. Na de nederlaag der gemeentelegers te Gaver, de 23ste Juli 1453, ontstond een kentering. Het militair oogpunt werd sterker op de achtergrond, ten bate van het vermakelijke en gemeenschappelijke, gedreven. Het Boergondisch kruis van St. Andries verscheen op de gildevaandels; schutterskoningen omhingen de zilveren breuk, gelijk de ridders van het gulden vlies de onderscheidende ketting van hun stichting. De gezellen woonden de schietspelen en de landjuwelen bij.

De XVIe eeuw verliep noodlottig voor de gilden; voorzeker in de tweede helft. Keizer Karel V beperkte hun bedrijvigheid in 1540. De Spaanse troebelen vergrootten nog de verwarring.

Met het voorbeeld van de Aartshertogen in de XVIIe eeuw herleefde de gildegeest, om op het einde van de Spaanse regering wederom te verslappen. De koning schorste de broederschappen op door een decreet van 15 Februari 1701.

Doch wat eeuwen in de aard van 't volk lag, roeit men zo maar incens niet uit. De hoofdgilde van Leuven waakte. Wanneer het Oostenrijks tijdvak aanbrak, verving het hoofdbestuur de « caerten » van vervallen regimenten en leverde nietwe aan pas gestichte. Oude en jongere broederschappen bloeiden, totdat twee geweldige slagen, hun toegebracht in 1787 door Keizer Jozef II en in 1796 door de Franse Omwenteling, de sinds eeuwen gestichte gilden bijna vernietigden.

Nu al wat aan de feodaliteit herinnerde, door een nieuwe geest werd doordrongen, ondergingen ook de schuttersgilden deze evolutie. Zij ontpopten zich in handboogmaatschappijen met wereldse titels, alhoewel toch nog enige oude schutterijen, aan de wereldrevolutie ontsnapt, hun voormalig leven hernamen.

De twintigste eeuw schijnt vers bloed in 't middeleeuws ridderspel te storten. De Kempische Congressen, in 1922 gehouden, brachten op hun programma de herleving van de gilden. Landjuweel met kampioenschap sloot elke prestatie. Het opzet gelukte. De moed flakkerde op bij de schutters. Oud van jaren, toonden zij dat ze nog niet versleten waren en vervorderden met fierheid, nevens de nieuwe spruifen, de taak van het gezond en edel sport, om een modern woord te gebruiken. Neen, de schuttersgilden sterven niet.

Voor wat de samenstelling en het organisch leven aanging, vertoonden de oude schuttersgilden, geprivilegieerde korpsen, een welingerichte organisatie, Caerte of reglement, hoofdbestuur, officieren, feestelijkheden; bezittingen, rechten en verplichtingen; die aan een militaire oorsprong herinnerden, vormden de grondslag van deze broederschappen. Onder eed verbonden, streefden « die schutterlycke herten » naar onderlinge beschutting en broederlijkheid, getrouwheid aan Vorst en Land en « catholiecke religie », « menighvuldige genuchte van het nobel spel van de schieterije ». Zij luisterden ridderlijk de feestelijkheden van de gemeente op onder de bescherming van Sint Joris. Sint Bastiaan, Sint Anteunis, hunne patronen.

Het souverain gild der erfschutters van Leuven trad als beschermmer en meester op. De voet- of kruisbooggul, handbooggul, bus- of colveniersgul, ook wel de Sint Ambroos- of biegul, jonge gul, vertegenwoordigden al de sociale lagen van de gemeenschap; zij vormden een broederlijke ontspanning, een verademing, te midden de zware arbeid, in het eenzaam dorpsleven.

Beheerst door de « Caerte » telde het Regiment of de Eed: hoofdman, officieren, koning, dekens; oudermans, coninckstabel, kapitein, alferis, proost; sergeanten, knaap, klerk, cornet, kapel- of altaarmeester, tamboer, speelman, schuttersmaagd, bot (nar of wijsheid, de playsant), gewone guldebroeders en zusters « paisible lieden van goede naeme erde faeme ». De financiële kant berustte op de inkomsten van grondbezittingen, schuttershof, inkomgeld, boeten, bruijomsgeld, doodschuld, offergelden, legaten; op de uitgaven van verteer (ghelach), bier, muzikanten, missen, gagies, aankoop en herstel van vaandels, trommels, schilderijen, beelden enz.

Het zal wel niet verwonderen dal, waar mensen vergaderden ook misbruiken en overtredingen voorkwamen. Deze sproten gewoonlijk voort uit de overtredingen van het reglement, de drinkgelagen en de processen, het slordig boekhouden en het niet kloppen van de rekeningen.

Het maatschappelijk bedrijf ontwikkelde zich bij de heirvaart en opvolgens in de kerk, aan het altaar van de patroon, in de gildekamer, in de processien, de schietspelen en landjuwelen, bij de koningsschietsing en op de teerdag. Niels is indrukwekkender dan een gildeoptocht. De tamboer, vooraf, roffelt gedurig de trom, gezellen torsen het beeld van de heilige patroon, de vaandeldrager, met ontpleoid vaan op de schouders, stapt fier vooruit, de wimpelier rijdt kranig te paard, de oudermans, met hun stokken, stappen langzaam op, de koning, omhangen met de zilveren breuk, besoft zijn waardigheid ; daarna volgen de gezellen met handhoog, kruisboog, buksen op de schouders ; de prettige kermisaangeklede gildezusters sluiten de stoet. Op deze wijze trekt geheel het regiment ook naar de papegaaischietsing in de weide, naar de kerk om de diensten voor levenden en doden bij te wonen, naar de gildekamers om te teren, naar de andere feestelijkheden in en buiten de gemeente. Zo het koningsschietsen de voornaamste gebeurtenis betekent voor de bijeenkomst, de onvermijdelijke volksdans blijft niet ten achter. Schietspoel (weversflikker), Spinnen, Zevensprong, Kolom, Klopperwals (kleiskensdans), Mieke Stout, den Engelsen, den Hollandsen, Jan Pirrewit, Marche van Napoleon, Booren Carré, Kadril, Stokkendans, Rijenbessendans, Traweitelen brengen met hun eigenaardige stappen, sprongen en gebaen groot jolijt tussen de gezellen. En niet te vergeten is het vaandelzwaaien voor de intrede van de kerk of de gildekamer, wanneer de alferis zijn kunst en kracht in het keren en draaien en hanteren van het vaandel op meesterlijke wijze demonstreert.

Sluiten wij dit beknopt overzicht met de aandacht te vestigen op het kunst en sierleven van de gul. Weinige genootschappen hebben ooit meer bijgedragen tot de bloei van de kunst, dan de schuttersgilden. Helaas, wat is er verdwenen of blijft er nog over, van de broederschap afgerukt, in de musea, kerken, private verzamelingen ! Denk aan

de kostbare schilderijen, retabels, altaren en beelden van de XVe tot de XVIIIe eeuw; aan de wapens, de rijk ingelegde voetbogen en geweren, schietlappen en armbanden poederbussen, pijlenkokers, tinnen en koperen schotels, allerleihande prijzen van huisgerief, bekers (schalen) en koperen, zijden en damasten vaandels en wimpels, trommels, besneden en ingelegde meubels van de gothiek tot de Louis XVI; de schoon versierde caerten en boeken. Niet het minst munt het zilverwerk uit, waartussen de halskraag met zijn breuk en schilden aan schakels en vuurstaalijzers aaneengeketend, met zijn bengelend dito vogeltje, boogjes, geweerkes, een schitterend juweel uitmaakt.

Ziedaar in 't kort de stof waarover een lijvig boekdeel te schrijven is. Deze opsomming luisteren wij op met de gevarieerde inhoud der verschillende schuttersgilden van de Antwerpse Kempen, waarvan wij in alphabetische volgorde de bijzonderste laten volgen. Hierin zal de lezer de toepassing vinden van deze beknopte inleiding.

ACHTER-OOLEN (Oolen)

Kolveniersgilde van de H. Antonius. Wij mochten haar schat bezichtigen in het lokaal op de plaats van het gehucht, sinds 1864 tot afzonderlijke parochie opgericht.

De vereniging werd gesticht, de 17de Juni 1627, naar de "Ordonnatie ende Privilegie voor de Gulde der Clóvenjers tot Oolen onder Westerlo, vergunt ende geconsenteert bij syne Exsellentie den Heere Marquis van Westerlo, Grave van Oolen enz." Deze Kaarte is voorafgegaan van een brief van Joannes Philippus Eugenius, grave van ende tot Merode, eigenhandig ondertekend en gecacheteerd met de wapens van Merode. Zij werd vernieuwd « bij Ferdinandus van Merode coninck derselve gulde » in 1649, en in 1689, « bij Maximiliaan van Merode ».

Volgens het Rekeningboek van 1650, waar de namen van de leden der verschillende tijdstippen tot nu toe in staan en het Register van inkomsten en uitgaven van ditzelfde jaar, leerde de Gul 4 dagen met St. Antonius feest, waarbij ook een Vrouwkensdag kwam, en twee half dagen met Hoogweerdig.

Het beeld van de heilige patroon is verdwenen. Een prachtig zilveren geslagen halssieraad, 15 x 10, der XVIIe-XVIIIe eeuw, wordt in grote ere gehouden. Het bijzonderste schild, welk er aan hangt, is uitgerond in Lodewijk XV-stijl, met een grafelijke kroon bezet, met in het midden de vergulde wapens van Merode en het opschrift: «Phillipe Maximilien, Comte de Merode, marquis de Westerloo, Grand d'Espagne de la première classe etc. a abatu l'oiseau à Oolen, l'an 1763 ». Hieraan hangt een klein, zilveren gekroond vogeltje, dat ouder is. Boven deze merkwaaardige plaat prijkt een andere grote ronde (0,20) met een laurierkrans omsingeld, in welks midden gedreven beelden voorkomen : O. L. Vrouw met rechts St. Antonius en links St. Marten te paard en van onder twee kolven. Het randschrift luidt : « De liefhebbers van de Colveniersgulde van het Graefschap van Oolen, anno 1642, den 3 Mey ». Verder bevinden zich daaraan twee andere schilden met opschrift : 1) H. Peeters 1646, A. Verboven, M. Huysmans 1661, P. Peeters 1671, Geweesden Coninghen in Oolen. —

Een schoon gedreven uitgebekt schild is er aan toegevoegd, met in 't midden een boom en twee vogeltjes die op de takken zitten; daarnevens prijken de beelden van St. Pieter en Ste Catharina, waaronder op vergulde plaatjes de namen staan van P. Billes en C. V. Meulen. Hieraan han-

gen nog drie uitgebeekte zilveren platen met opschrift: 1) A. Vermulen 1662, M. Willems 1648, A. Goor 1658 Geweesde Coninghen in Oolen. 2) Guiliam Van Dijck Coninck anno 1720. 3) Marinus Dams, hooftman en coninck 1777.

Buiten deze merkwaardige breuk wordt er nog een oud vaandel bewaard, meest versleten, zonder grote waarde. Een losse rekening van 16 Juli 1736 vermeldt : « 80 guldens 16 stuyvers, om te macken een vendel. G. J. Biddaerts ». Twee grote stokken met knoppen voor de hoofdman en de koning berusten ook nog in het lokaal.

Documentatie ter plaatse. - Zie verder : Oolen.

ARENDONK

De hertog van Brabant, Hendrik I, verhiel dit aanzienlijk dorp; de 24ste Februari 1212, met Turnhout, Hoogstraten enz. tot een nieuwe Vrijheid. Onder hertog Jan I verwierf Arendonk nog meer roem; het werd, in 1331, in zeven «heertgangen», wijken of gehuchten verdeeld. Deze Vrijheid bezat in dit jaar zijn eigen «jurisdictie ofte dingbancke», bestuurd door een schout met 7 schepenen en secretaris. In de XVIIe eeuw werd zij, bij de Vrede van Munster, onder het Land en de Heerlijkheid van Turnhout gesteld.

Voorzeker bestonden er van in de vroegste tijden schuttersgilden van St. Joris en St. Sebastiaan voor het bewaken en verdedigen der inwoners. Welvaarts, in zijn geschiedenis van Arendonk, schrijft : «De schutters van St. Joris en St. Sebastianus waren er van oudsher in bloei » ; hij geeft geen verdere uitleg. Grammay in zijn aantekeningen over dezelfde plaats meldt : «De Balistariorum contubernio S. Georginus venerantium extabat rescriptum vetus, itemque de sagitario D. Sebastiani, sed perierunt novissime ». Zodus bloeiden de kruisboog- en handbooggilden alhier voor de XVIIe eeuw ; hun reglementen verdwenen waarschijnlijk in de ongelukstijden van het einde der vorige eeuw.

Wij kennen niets van de kruisbooggilde van St. Joris, die denklijk in de tweede helft van de XVe eeuw vervangen werd door de Kolveniersgulde, waarover wij aanstonds nandelen.

Wij bezitten meer zekerheid nopens de handbooggulde van St. Sebastiaan. De eerste vermelding staat in een akte, opgemaakt te Brussel voor de St. Sebastiaansgulde van Mecheleu, de 1e Mei 1484 en door « Jan Imbrechts, Coninck van Arendonck » ondertekend. In 1516 kwam de St. Sebastiaansgulde van Leuven op het schietspel te Arendonck. De 28ste April 1521 verscheen de handbooggulde dezer Vrijheid op het Landjuweel te Herentals « met 1 wagen met meyen, 3 peerden met 8 personen ende coninc met 3 peerden ». Geen twijfel dus dat deze broederschap zeker van in de XVe eeuw bestond.

In de XVIIe eeuw schoot er nieuw leven in. Volgens een klein register, rekenboek van 1698-1870 dezer vereniging, in haar lokaal « De Koei » nog bewaard, zou zij gesticht zijn in 1641. Le Roy rochtans, in zijn « Notitia », schrijft dat zij, in 1608 door de hoofdgulde van Leuven vernieuwd werd. Er is dan, in 1641 waarschijnlijk, spraak van een tweede herinrichting.

Dit genootschap bestond nog in 1927 ; wanneer wij het alsdan bezochten, telde het 52 leden. De staf was samengesteld uit de gewone oversten. Om de drie jaar schoot de gulde koningsvogel. Jaarlijks vierden de confreres luidruchtig St. Sebastiaansdag en de volgende dagen. Het is ooit voorgevallen dat men 16 hectoliters bier op de drie dagen uitdronk. De laatste dag eindigde het feest met het « zuipen » : men plaatste op de tafel een grote kom gesuikerde brandewijn waaruit mannen en vrouwen beurtelings met een houten lepel een groot of klein slokje schepten onder de vreugdekreel : « Leve Casperer kummeken ! »

Deze gulde bezat enige goederen o.m. een schuttershof « Het Laarken ».

Tussen de merkwaardigheden in het lokaal berustend, bemerkten wij : een zilveren breuk, met 26 uitgebekte schilden ; twee houten beelden ; twee vaandels ; het voormeld register der XVIIe eeuw en enige moderne rekenboeken. Tussen de voornaamste schilden die van de breuk afhangen, vermelden wij 1) het hoofdschild waarop St. Sebastiaan is afgebeeld en een opschrift staat : « Fratres diligite invicem » zonder datum. 2) Cornelis Stackenborgh koninck geschoten in de gulde van Sinte Sebastiaan den 2 Junius 1772 tot Arendonck, met ene figuur : een smidsoven met aanbeeld ; 3) Hendrick Semeyers koninck inde Handboghe Gulde tot Arendonck 1769, met figuur : ene zaag ; 4) Hooftman en Koninck Adriaen Dens. 1641 ; met figuur : van voren een vogeltje en van achter, een wapenschild : een arend met uitge-

plooide vlerken waartegen een vlak met drie sterren; 2 en 1 geplaatst; daarboven de letters A.D.H. De andere koningen staan er vermeld met hunne namen, datums hunner overwinningen en de figuur van hun bedrijf: ploeg = boer; tonnen = brouwer; kous = fabrikant van kousen enz.

Op de schouwmantel stonden twee houten beelden: St. Sebastiaan en zijn vrouw (?), zo men zegde. Het zijn twee merkwaardige beelden: de heilige als Romeins krijger uitgedost, met pijl en boog, eilaas, nieuw overschilderd, schijnt van de XVIIIe eeuw te dagtekenen; de vrouw (?) met boek en roos in de handen, ook opnieuw gevefd, is een uiterst belangrijk beeld, vooral het expressieve hoofd; het zou wel tot de XVIe eeuw kunnen opklimmen.

Arendonk's St. Sebastiaansgul bezat eertijds een aanzienlijke schat, welke in 1885, voor 525 fr. werd verkocht. Leven groeit niettegenstaande in deze broederschap, vooral nu dat zij in 1934 tot Koninklijke Maatschappij verheven werd.

De tweede gilde, «Bruederschap ende gulde van Colveniers of busschieters», is die van St. Job, patroon van de parochie waartoe eertijds een begankenis bestond met grote toeloop van volk. Koning Philips II stichtte ze de 13de September 1596 volgens de oorspronkelijke caerte nog in de archieven van Arendonk, ten gemeentehuize bewaard. Zij berust in een vierkante, met figuren besneden doos, het groot voor- en contrazegel van de koning ligt in 'n koperen ronde doos. De perkamenten oorkonde bestaat uit 8 dubbele bladen, 0,35 x 0,24, met koord van witte en rode zijde samengebonden, waaraan 's konings zegel hangt. Zij bestaat uit 40 artikelen en leert ons dat de gilde werd opgericht op aanvraag der inwoners om hen tegen «die vrybucters, knevelaers ende quaetdoeners te beschermen, en uyt andere goede consideratiën, in conformiteit ende gelijk andere onliggende dorpen ende nabueren hebben gedaen». Elk gezelschap zal de eed doen van getrouwheid aan het bestuur, 5 stuivers inkomgeld betalen, 1 stuiver aan de knaap, en 6 stuivers voor de uitgaanders. Niemand dan «eerlijke, deuchdelijke en wel bekende personen» zullen ontvangen worden; de onwaardigen zullen uitgesloten worden en 10 stuivers betalen. Ongevoeglijkheden, verboden spelen, «comenscappen», handelen op Zondagen, twisten, werden op boete verboden. De guldebroeders moesten allen ene handbus, lood en poeder in huis hebben, zorgvuldig bewaren en hanteren en daarmede in de proces-sie verschijnen. Het vogelschieten werd geregeld evenals de teerdagen op St. Jobsfeest, waar allen moesten bij tegenwoordig zijn. Als een der guldebroeders trouwt of sterft,

moeten de andere in vreugde of rouw deelnemen. De knaap der gilde zal de uitnodigingen doen en « dat vendel bewaaren, uytsteeken ende intrecken den bevel van den hooftman ende deekens, alle boete en schulden opmanen, als hem die in geschrift overgegeven sullen worden. Ende nae noene op St. Jobs ende kermisse avond ende op St. Jobs ende kermisdach sal die cnap gehouden syn te bestellen, dat men loffelyck luyde ende byarde, soe dat behoort. Ende soo wie vande guldebruers hun hierinne assisteren, mogen savonts opde gemeyne gulde verdrincken sesse stuyvers eens ».

De grootste eerbied was aan knaap en bestuursleden, op straf van boete, verschuldigd. In de boete kon geen voorrecht van « exceptien, porterijen; privilegien, peetermanschappen » enz. voorgewend worden. Daarvan moest de confrere bij eed afstand doen als hij de gilde binnen trad. De rekening werd voorgelegd na de maaltijd op St. Jobsdag. De gildebroeders mochten ook al de vogelen en wild schieten die de huisman schadelijk waren, maar geenszins het wild bij Zijne Majesteit voorbehouden. Het overige leven bewoog zich zoals in de andere gilden. Wanneer deze schutterij te niet ging is ons onbekend.

De derde gulde was de Biegulde van St. Ambrosius. Zij hield zich veel minder met schieten dan met biënzorging op. Haar oudste bescheidenboek dagtekent van 1701, waarin de « Caerte » en de jaarlijkse biënzverpachting staan. Haar reglement heeft veel gelijkenis met de andere verenigingen, bestuur, teerfeesten enz. Zij volgde letterlijk de Kaarte der biegulde van Wommelghem, in 1695.

Welvaarts vermeldt nog een St. Ambrosiusgilde met geweren, sedert 1850 opgehouden. Hij schrijft verder dat de St. Jobsgilde sedert onheugelijke tijden is vernietigd. Verwart deze schrijver niet ? De St. Jobsgilde gebruikte geen kruisbogen, maar wel de St. Jorisgulde. De St. Jobsgilde hanteerde bussen of geweren. Was dat niet de gulde van St. Antonius, waarvan hij gewag maakt en waarvan men later St. Antonius, de patroon der bussers, heeft aan toegevoegd.

Documentatie ter plaatse. — L. Coveliers. Arendonk ; geschiedkundige beschrijving, Arendonk, 1937. — Idem. S. Sebastiaansgilde Arendonk ; in : Taxandria 1936. — Th. Welvaarts. Geschiedenis der Vrijheid Arendonck. Turnhout, 1887. — Inventaris Kunstvoorwerpen Prov. Antwerpen 1e afl., bl. 3-5.

BAARLE HERTOOG

Deze oude gemeente op het uiteinde van het land van Brèda gelegen, waar het edel Kapittel van Thorn grote rechten stelde, en ook in de XVIIe eeuw afhing van de heerlijkheid Turnhout, bezat hoogstwaarschijnlijk een gul van St. Sebastiaan. Alhoewel documentatie ontbreekt, gaan wij voort op twee pouillé's van 1558 en 1566 die, een altaar aan St. Sebastiaan toegewijd, in de kerk vermelden: Het komt nog niet voor in een pouillé van 1400, maar wel in 1558. Daarom denken wij dat de gul tussen die twee tijdstippen ingericht werd. In 1566 had het altaar een inkomen van acht mudden rogge. In het midden van de XVIIe eeuw bracht pastoor van Herdegom aanzienlijke veranderingen aan de kerk toe, maar behield het altaar van St. Sebastiaan. Meer nog, hij verving het oud waardeloos beeld van de heilige door een schilderij, dat vroeger in het hoogaltaar prijkte. Was dat niet uit eerbied voor de schuttersgilde?

Het schijnt dat er ook een Kolveniersgenootschap roerde, want in de bescheiden der Kolveniersgulde van Turnhout is er spraak dat haar «Caerte» veel geleck op die van Baarle.

Het schuttersleven stierf niet in de XIXe eeuw. In 1920 bloeiden te Baarle nog de maatschappijen van St. Ambrosius en St. Sebastiaan.

Le Roy. Notitia Marchionatus SRI., blz. 464 — Van Goor. Beschrijving der stad ende lande van Breda. 's Gravenhagen. 1744. — Goetschalckx. Bijdragen, VII, 1908; bl. 581. — F. Van der Perren: Historische schets van Baarle-Hertog. 's Gravenhage, z.d. — Inventaris Kunstvoorwerpen Provincie Antwerpen, 1e afl. bl. 4-9.

BALEN OP NEET

Dit belangrijk dorp met zijn aloud hof van Scheps, waar, zo 't schijnt, de H. Odrada zou geboren zijn, maakte eertijds deel uit van het rechtsgebied of de voogdij van Mol; het hing als parochie af van de abdij van Averbode.

Hier bloeiden 5 schutterijen waarvan de meeste bescheiden verloren zijn. De Ste Barbaragulde van de edele Handbus verkreeg een Kaarte, verdeeld in 24 artikelen; bij koninklijke brieven, de 3de September 1568 te Brussel goedgekeurd. Deze artikelen zijn bijna uitsluitelijk gericht om de goede orde in de gul te doen heersen. Alleen het 1ste artikel maakt melding van het doel der instelling: getrouw zijn

aan de koning als hertog van Brabant en aan de regeerders der voogdij Mol, Balen, Desschel en allen opstand of kwade aanslag naar vermogen helpen dempen.

In 't groot proces der Busgulde van Mol, in 1735, beweerde dit genootschap dat zijn vereniging geheel de Voogdij behelsde, dus ook Balen en Desschel. De inwoners dezer gemeenten pleitten dat zij afgescheiden waren van die van Mol. De Mollenaars ontkenden en betoogden dat beide gemeenten een uittreksel uit hun Kaarte volgden en in 't geheim (clandestinelyck) een afzonderlijke gulde hadden opgericht. Een attestatie van de notaris P. Wouters te Balen van 6 December 1735, getuigt : « dat tot Balen boven alle menschen memorie ende geheugenisse is geweest een busgulde hebbende hunnen hoofzman, coninck, dekens, gesworen als andersints gansch en geheel abstract van de gulde van Moll. Attesterende voorders alsdat tot Balen alnoch syn drij andere gilden, eene gilde van St. Joris voerende den cruysboogh ende alnoch twee ter eeren van St. Sebastiaan liefhebbers van den handboogh, oock geheel van de gilde van Moll boven alle memorie van de menschen». De busgilde had toen voor hoofzman, Guilliam van Hemel, en als koning, J. B. Willekens,; zij telde omtrent 38 confrereers.

De verwarring ontstond, geloven wij, omdat er enige ingezetenen van Balen, in de XVIe eeuw, ook ingelijfd waren in de Busschietersvereniging van de H. Barbara der voogdij van Moll, Balen en Desschel, zoals de Kaarte van 1568 luidde.

De tweede gulde, de **oude handboog van St. Sebastiaan**, leverde ons tot hiertoe geen bescheiden. Zeker bestond zij in de alleroudste tijden voor de busgilde. Een schoon St. Sebastiaansbeeld der XVIIIe eeuw prijkt nog in de kerk.

De **St. Jorisgulde** met de kruisboog, is misschien ouder dan St. Sebastiaansgulde, doch haar oprichting is ook onbekend. Zekerlijk bloeide zij in de XVe eeuw. Haar gezellen togen de 21^e April 1463 naar 't schutterslandjuweel te Turnhout. Wij vinden haar nog vermeld in 1632; zij is blijven bestaan tot het einde der XVIIIe eeuw.

De **Jonge Gulde** van de edele handboog, ter ere van de H. Ridder St. Sebastiaan werd opgericht door brieven van 9 October 1666 afgeleverd door de Raad der hoofdgulde van Leuven.

De **St. Ambrosiusgulde**, de bieggulde; waarschijnlijk in de XVIIIe eeuw ontstaan, telde uitsluitelijk liefhebbers van de bieccelt.

len met bijzonderheden over de naburen. Mechelen, z.d. — Inventaris Kunstvoorwerpen Prov. Antwerpen, 3e afl., 1909, bl. 388: — A. Reydam's. Eenige bladzijden uit de geschiedenis der Vrijheid en Voogdij van Moll, Baelen en Desschel. Mechelen. 1893. - F. de Potter. Busschietersgulde van Mol, Balen en Desschel ; in : (Kempisch Museum, III, 1892, bl. 123.

BEERSE

Deze oude gemeente, in den beginne geestelijk afhankelijk van de Benediktijnerabdij van Groten-Bijgaarden en daarna van St Michielsabdij te Antwerpen, was met het naburig dorp Vosselaar verenigd. In het midden van de XIVe eeuw viel zij met het Land van Turnhout in de bruidschat van de Hertogin Maria van Brabant-Gelre. De heerlijkheid bleef een grote tijdspanne in het bezit van familie de Renesse, om, in de XVIIe eeuw, onder de heerlijkheid Turnhout gesteld te worden. Een beroemde begankenis, ter ere van de H. Cornelius, trok sinds onheuglijke tijden vele bedevaarders naar de kapel van deze heilige paus en martelaar.

In 1560, volgens een register dezer gemeente, uit het Staatsarchief te Antwerpen, roerde er een St Sebastiaansgilde met hoofdman Gielis Gielgot, koning Jan van Loon de Jonge, dekens Goris Udens en Jan van Luysterborg. Men vermeldt ze nog in 1627 en 1629, bij gelegenheid van een rente. Waarschijnlijk verslapte de gul nadien, want de hoofdgilde van Leuven schonk haar tot herinrichting een nieuwe «caert» de 13e Januari 1699.

Een moeilijkheid rees op in 1722 tussen de confreres en de pastoor over de mis en het offergeld van de broederschap. Wij vonden in het archief der abdij van Averbode een stuk dat enig licht in de zaak brengt: «Alsoo in 't jaar 1722 een verschil geweest is tusschen den Pastoor ende gildebroeders van St Sebastiaan in Beersse soo heeft den pastoor als nu in 't volgenden jaer 1723 aenstaende was den feestdagh van St Sebastiaan, niet willen doen enigen dienst in de kercke van Beersse voor die gulde ende verbodt gedaen van dat eenen priester dinst soude doen in sijn kercke ofte St Cornelis Cappelle voor die gilde, waer op naer vele debatten, sijn alle de principaele gildebroeders ende deken op 18 Januari ditto te samen naer de pastorye gekomen, ende hebben excusie aen mij gevraecht van hun misverstandt, belooft alle submissie versoeckende dat ick ofte mijnen cappelaen op hunnen St Sebastiaan feestdagh de misse soude singen ende voor

ders op de volgende dagen de missen van hunne dat jaer overleden confrereers, ende dat voortaan altijd hunne offer in de Ste Sebastiaan misse sal wesen aen den pastoor, ende dat sij daerenboven die misse als voor de andere missen op de volgende dagen souden betalen, voor ieder misse aen den pastoor 10 stuivers ende aen den coster 5 st.. Het welk ick naer eene vermaeninge hebbe aengenomen ende den diensl gedaan ende moet in toecomende soõ altijd geschieden

Attestor. P. van Essen pastoor.

Rakende Vosselaer de gilde aldaer heeft den offer oock in toecomende altijd aen den pastoor toegestaan ende missen te betalen als boven.»

In het stadsarchief te Turnhout berust een stuk van 1754 waarin er spraak is van een vogelschieting te Beerse, waarop de gulden van Vosselaar en Gierle waren uitgenodigd. De schout weigerde de nodige toelating. De hoofdmans, Andreas de Roover, vergaderde de confrereers om te weten wat men zou doen. Toch schieten, riep het grootste getal. 't Gebeurde en de vogel was al neergeveld toen die van Gierle aankwamen. Als zij terug in de gildekamer waren, verschenen de dienaren van de schout. Enige heethoofden ontvingen ze slecht; een gevecht onstond, waarvoor zij nadien ter vierschaar moesten verschijnen en veroordeeld werden.

De laatste aantekening, die wij ontmoeten, dagteekent van 1791. De Franse Omwenteling ontredde het bestaan van deze «scut». Afschaff, hernam zij evenwel haar werking in de XIXe eeuw. Ongelukkiglijk vervreemde de gul, rond 1860, haar zilveren schilden (schelpen zegde men te Beerse). De confrereers deden stil voort tot in de XXe eeuw als het er toch maar slappekens ging.

Zij schoten nog de koningsvogel op H. Sacramentsdag. Het feest van St Sebastiaan werd plechtig gevierd met een mis en teren op straat en in het lokaal. Het genootschap wandelde alsdan met haar trommelaar door de straten van de gemeente, bezocht de herbergen van de gezellen en hield 's avonds een eetmaal in haar gildekamer. De koning schonk een kom genever met peperkook. De vrouwen gaven de mannen te drinken met lepels, uit een grote pollepel.

Oud beeld van de heilige patroon, trommel en vaandel werden aan het Museum «Taxandria» geschenken. Zo het schijnt zou het reglement van 1699 nog ergens bij een schutter verborgen liggen. Nu blijkt er nieuw leven in te komen. Wij wensden de oude schutterij het beste.

Er groeide eertijds ook een St Corneliusgulde, die, in 1559 en 1564, volgens gegevens uit 't Staatsarchief van Antwerpen

alle jaren op het feest v. d. heilige patroon 'n kapellemaaltijd hield. In de twijfel of het een schuttersgul aanbelangt ofwel een geestelijke vereniging, schijnt het, naar de stukken die wij er over lazen, eerder een liefdadig en kerkelijk broederschap geweest te zijn.

Een andere twijfelrijst op over een **Kolveniers - confrerie van de H. Barbara**. De grote verzamelaar v. schuttersvoorwerpen, de heer Frans Claes te Antwerpen, kocht te Mechelen een zeer schone breuk (1650) met een beeld van de H. Barbara versierd, van iemand die hem verzekerde dat het juweel van Beerse bij Turnhout afkomstig was. Geen enkel afdoende bewijs dat er ooit te Beerse een gul van Sinte Barbara zou bestaan hebben, vond men tot heden. Zou men niet te Beerse in Noord-Brabant moeten zoeken?

Eindelijk doemt nog een andere mysterieuze zaak op. Over zowat een veertigtal jaren lag er op de zolder van het gemeentehuis, een zeer oud St. Jorisbeeld, de draak neervellend. Men kwam in onderhandeling met Turnhoutenaars om het hun af te slaan, maar de vervreemding ging niet door. Nadien is het toch spoorloos verdwenen. Zou dat beeld niet van een voet- of kruisbooggulde van St Joris der plaats, afkomstig geweest zijn? 't Is mogelijk, doch tot hiertoe weten wij niets van zulke gilde.

Documentatie ter plaatse. Archief Averbode. Sectie St. Michiels. Antwerpen, reg. nr 7. — Staatsarchief Antwerpen. Dossier Beerse. — Mededelingen v. de heer K. van Nijen. Beerse. — H. Van den Eynde. Historische aantekeningen rakende de heerlijkheid Beerse, de kerk en de kapel van de H. Cornelius; in: Kempisch Museum, III, 1892. — Goetschalckx. Bijdragen, 1909, bl. 28: — K. Van Nijen, Sint Cornelis. Een volkshelige in 't Vlaamsche land. Turnhout, 1942. — Musée Frans Claes. Antwerpen. Catalogo. Veiling, 1933, I, bl. 30.

BEERSEL

In deze gemeente van het kanton Heist-op-den-Berg bestond er nog in 1834 een St Sebastiaansgul, overblijfsel van voor de Franse Omwenteling. doch zonder veel leven. Wanneer wij in 1922 dit dorp bezochten; vernamen wij dat de politiek er in 1888 en 1921 drie handboogmaatschappijen verwekte. Wij zagen een hoge, overdekte wip, een monsterachtige peperbus gelijk, in de nabijheid van de kerk, tegen de toren op, waar de schutters zich met hun spel vermaak-

ten. Bij uitzondering maken wij van deze toestand gewag, welke de broederlijkheid, de grootste inzet van het gildeleven, en het schone van het dorpszicht schond, om de schutters de verkeerde weg te laten aanzien en aan te zetten tot de oude geest van eensgezindheid en broederlijkheid terug te keren.

Documentatie ter plaatse. — Le Roy. Notitia Marchionatus SRL., bl. 261-262. — Frans Zand. Bijdrage tot de geschiedenis van Beersel-op-den-Bosch ; in : Ons Volksleven, 1892, bl. 164-195. J. Ernaelsteen. Toestand der schuttersgilden in de Provincie Antwerpen ten jare 1834, bl. 26.

BEL (Geel)

In dit gehucht van Geel bloeide in de XVIIIe eeuw een schuttersgilde.

Zie : Geel.

BEVEL

Behoorde certijds tot de bijvang van Lier en hangt nu af van het kanton Heist-op-den-Berg. Het schuttersleven bleek er vroeg te roeren. De guldebroeders van St Sebastiaan maakten in de middeleeuwen, met hun confreres van de bijvang, meer dan eens deel uit van het kampleger der hertogen van Brabant. Zij volgden in 1377 met hun kaars de beroemde processie van St Gommarus te Lier. In 1780 en 1800 wordt er nog van deze gul gesproken.

Van dit vennootschap bleven er in 1850 slechts vier leden over. De koning nam ontslag; de confreres verkochten de rijke schilden voor een spotprijs aan een oudheidkoper; de archieven, volgens de verklaringen van de laatste bezitter werden als «overjaarde bullen» in het vuur verbrand.

J. B. Stockmans. Geschiedenis der gemeenten Kessel, Bevel, Nijren, Emblehem en Gestel. Lier, 1910 ; bl. 150. — L. Liekens. Geschiedenis der gemeente Bevel. — A. Bergman. Geschiedenis der stad Lier. Antwerpen, 1873.

BOOISCHOT (Busschot)

Kanton Hetst-op-den-Berg. Wanneer de St Sebastiaansgilde tot stand kwam, is ons onbekend. Voorzeker bestond zij in 1684. Met hare jaarlijkse inkomsten bezat zij alsdan een «verrfelyke seyns» van 3 gulden «jarelyckx op de huyssin-

ghe en hoff van Adriaen van Calster staende op den gulden dyck tot Bosschot», alsmede een som van 10 guld. «jarelycx noch profiterende tot laste van Nicolaes van Woensel over twee hondert guldens capitael.»

Deze gulde hing af van de Hoofdgulde van Leuven, bij wie zij in alle moeilijkheden te rade ging. In 1722 schafte zij zich een vaandel aan voor de prijs van 53 gl. 6 st.. Een nieuwe vogelroede of wip werd in 1730 geplaatst voor 60 gl. 6 st. De gezellen vernieuwden ze in 1775 ; de plaats wordt nog immer «Vogelroede» geheten. Wanneer, in 1736, erfgenamen van Nicolaas van Woensel hun rente aflegden, gebruikte de gul het kapitaal van 200 gl. voor 't stellen en maken van 'n nieuw St. Sebastiaansaltaar in de Kapel van Booisschot, gewrocht door Gommarius Backx, schrijnwerker te Lier.

De gulden van het Land van Heyst hielpen elkander in het opluisteren hunner processien, zo op de kermisdag van Booisschot en Hallaar als te Heist. De confreres vierden elk jaar plegtig de feestdag van St. Sebastiaan en teerden alsdan naar gewoonte. Na de afschaffing in 1794 door de Franse Omwenteling, blijft er nog een bundel bescheiden over, bewaard in het Staatsarchief te Antwerpen.

Alhier bestond ook nog een St. Ambrosiusgulde, sedert 1749 opgericht in de aard van de andere gulden, maar die zich vooral op de bicënteelt toelagde. Zij verdween in de Franse Tijd.

Staatsarchief, Antwerpen : Registre de la Confrerie de S. Sebastien à Boisschot, 1685-1795; n° 300 en 301.— L. LIEKENS. Geschiedenis der gemeenten Heyst-op-den-Berg, Boisschot, Hallaar en Gestel. Mechelen, 1898 ; d.I. bl. 136. — De Vlaamsche school, 1874, bl. 125 201.

BOUWEL.

Oude heerlijkheid der Meierij Santhoven, nu kanton Herentals, met een heerlijk kasteel. Werd in 't jaar 1429 in bezit gehouden door Arnoud van Krayenhem, ridder; heer van Grobbendonk. Huibrecht Brant en zijn nakomelingen volgden deze heer op ; daarna kwamen beurtelings de geslachten Damant, Varick, Biel; Schotti; Roozendaal en de familie de Bosschaert de Bouwel.

Dit dorp bezit een oude St. Sebastiaansgulde, wellicht gesticht vóór de XVIIe eeuw, maar waarvan slechts voorwerpen der XVIIe en XVIIIe eeuw bewaard blijven. De re-

gisters dagtekenen van de XVIIIe eeuw, Wij zagen er een zeer merkwaardig tusschen, van 1770-1874, ingebonden in marokijn; van binnen prijkend met een prachtige miniatuur, het afbeeldsel van St. Sebastiaan in een cartouche Louis XV. Dan volgt de lijst der guldebroeders uit de 2de helft van de XVIIIe eeuw tot 1825, rekeningen sinds 1770 en het reglement der gulde van 1868, nieuwe ordonnantie geheel en gans geschoeid op de oude Kaarten. Daarin lazen wij o.a. dat de leden verplicht zijn in de processie te gaan met daartoe bestemde stokken, op boete van 0,60 fr. dat men alle drie jaar de koningsvogel zal schieten op H. Sacramentsdag : de hoofdman zal de eerste drie scheuten lossen en de vorige koning de drie volgende ; wie koning schiet moet een ton bier schenken. De vaandrig trekt 3 fr. per jaar en de tamboer 1,27 fr. per dag elke keer als hij dient. De sociëteit is verplicht het maagdeken, dat in de processie vóór de koning zal gaan met de vogel, te kleden, uitgenomen de kousen en schoenen, welke de koning zal bekostigen.

De gulde bewaart een zeer schone zilveren breuk van de XVIIe eeuw. Een groot, gegraveerd medaillon (o,20), waarop in 't midden St. Sebastiaan is uitgebeeld, hangt eraan ; daarrond slaan de namen der verscheidene koningen van 1606-1647, o.a. Hans ° De ° Smidt ° was ° coninck ° anno 1606. — Jan Wouter Gheetses ° was ° coninck ° anno ° 1616 ° 1628 ° heeft een keten ° geschoncken. Pecter Loyens was coninck 1618 — Simon Derkinderen, 1619 — Jan Gyes, 1620 — Pauwels van Hoof, 1642 — Jan van Eeckhoven 1643 — Jan de Smidt; 1644; 1646, 1647'

Drie andere schilden met figuren, dagtekenend van 1651; 1676 en 1749, zijn er ook aan vast. Langs der ruggkant hangt een geslagen zilveren plaat (26x19) in Louis XIV-stijl met de wapens van van Roosendael, heer van Bouwel, hoofdman en koning in 1714, met een vogeltje daaronder. Acht andere schilden verrijken het juweel o. a. dit van Mr Engelbert van den Venne, secretaris van de Heerlijkheid en koning in 1679, bedekt met zijn wapenschild, en dit van de heer de Boschhaert de Bouwel, geboren van Langendonck, 1835, met zijn en zijner vrouwe wapentekens. Ter pastorie, waar wij al de voorwerpen der gulde nazagen, berust het zijden vaandel, gedagtekend van 1757, schoon van tekening en aange-naam van kleur: een groot St Andrieskruis met, in 't hart, een geborduurd medaillon van St Sebastiaan. De schutters kochten in 1852 een nieuwe trommel voor 22 fr.

In de linker kruisheuk van de kerk prijkt een altaar aan St Sebastiaan toegewijd, versierd met een schilderij, de mar-

telie van deze marielaar voorstellende. Het doek, een werk van een kunstenaar der XVIIe eeuw, draagt het wapen der familie de Varick. De kerk bewaart enige relikwieën van de patroonheilige der gulde.

Documentatie ter plaatse. — Le Roy. Notitia Marchionatus SRI., bl. 227. — Inventaris Kunstvoorw. Prov. Antw.; 6e afl. bl. 844. — HAROU. Une excursion en Campine. Bouwel (Bullet. Soc. R.B. de Géogr., XIII, 1889, 469).

BRECHT

In deze kantonhoofdplaats vierde het schutterswezen hoogtij. Niet minder dan 7 gulden, met St Crispinus en St Crispianusmaatschappij en Raderijkkamer, verlustigden het volksleven, daarbij, wat een uitzondering was; mocht ieder van meer dan een vereniging deelmaken.

De voet- of kruisbooggulde van St Joris is de oudste van alle. Het jaar van haar ontstaan is ons onbekend. Misschien dagtekent zij van in de XIIIe of XIVe eeuw. Zij kan wel zijn samengesteld geweest tussen de gezellen, die zich in de wapenhandel oefenden, om met hun heren ten strijde te trekken. Volgens de kronijken, namen de heren van Brecht, Hendrik van Cuick en Geeraard van Vorsselaer; met hun vassalen deel aan de Slag van Basweiler, in 1371. Beide ridders streden aan het hoofd hunner legerbenden, waaronder waarschijnlijk schutters van Brecht zich bevonden.

De gezellen woonden, de 21ste April 1463 het Landjuweel der Kruisboogschutters te Turnhout bij. Zij werkten ook mede, van 1409-1503, aan het oprichten van hun prachtig altaar in de kerk.

In de archieven wordt de gul vernoemd op Juni 1516. Toen kochten de dekens laken «om den gildebruers te gerieven»; voor de bijzondere kleding, die zij in zekere omstandigheden verplichtend droegen. De schutter, met gereed geld betalend, kreeg het laken voor 17 stuivers; hij die een borg stelde tot St. Jacob kwijtte 18 st. Nadien bevestigten verschillende akten het bestaan der confrerie.

In 1565 woonde de gezellen het Landjuweel te Oosterhout bij en wonnen er enige zilveren schalen.

Het bestuur der gulde was gevormd uit de gewone leden, waarlussen wij de bijzonderste ingezetenen als hoofdmannen aantreffen, zo de schouten Jonker Andries Smidt, †1558, Jonker Anthonis van Asseliers, †1598, Cornelis Boterschot,

†1656, zijn zoon Cornelis, †1680, Anthonis de Haeze, †1721, Mathijs Masen, †1770, de notaris Anthonis Gerardj, †1743, de maire Willem van Ostaeyen van 1802-1819. In de XVIe, het begin van de volgende eeuw, greep de koningsschieting bijna alle jaren plaats; later geschiedde dit gewoonlijk om de vijf, zes of meer jaren. De oefeningsplaats lag in de XVIe eeuw op «Het Laer». De toenmalige heren van Brecht schonken de grond. Na de Franse Omwenteling groeide er twist om dit eigendom. De gul kocht tenslotte zelf het erf.

St. Jorisgulde bezit nog een groot deel harer oude voorwerpen: vlaggen, breuk, trommels, beelden enz. Het Museum Fr. Clacs bewaarde een schone, houten pijlkoker, alsmede een trommel en versierde kruisboog. Een der merkwaardigste schilderwerkstukken der Kempen was eens haar eigendom in de kerk van Brecht. Eilaas het middenstuk verdween en werd vervangen door een hedendaagse weergave van het altaarblad van Hulshout, in 1902 door Gerrits vervaardigd. De oude luiken, van binnen en buiten beschilderd, bleven bewaard en stellen in verschillende kleine taferelen, de legende van St Joris voor. Dit merkwaardig stuk draagt de handtekening van Goswijn van der Weyden.

De St. Jorisgulde roert nog, en treedt steeds krانig in verscheiden feestelijkheden op.

De tweede gulde is de «Gilde van Sint Sebastiaan ofte de de schutterij van den ouden handboghe geprivilegieert binnen Brecht».

Reeds vóór de XVIe eeuw opgericht, vermits zij vóór de kerkbrand van 1575 aldaar een altaar bezat werd zij heringericht in 1594; de oude «Caerte ende Ordinantie» werd opnieuw geschreven. In 1600 telde de vereniging 48 leden. Zij bloeide schitterend. In 1608 bekostigden de gildebroeders een tafel voor het Gulde-altaar van St. Sebastiaan in de parochiekerk. Na de tijden van pest en oorlog der eerste helft van de XVIIe eeuw, kwijnt de schutterij; zij herleeft eerst in de tweede helft dierzelfde eeuw, ja, komt zelfs alsdan in volle bloei. In de tweede helft der volgende eeuw, rond 1750 kende zij wederom het verval en werd in 1796 met al de andere gerootschappen door de Franse Omwenteling afgeschaft. De Franse Republiek kon haar wel officieel te niet doen, maar haar niet doden. In 1802 schoten de confreers opnieuw de papegaai; de lijst der guldebroeders van 1666 vermeldt 34 en die van 1808, 40 gezellen. Doch hun getal daalde weer lager en lager met de jaren. Zij verdrinken hun krachten en verkochten zelfs hun zilveren sieraden. Gelukkiglijk leefde er in 1905 een ijverig liefhebber van kunst

en geschiedenis te Brecht, J. Michielsens, die de 30ste November de gevallene weder opraapte, nieuwe standregelen gaf volgens de oude «Kaarte» van 1594, en zulk jong leven instortte dat ze, ongeveer een twintigtal jaar later, meer dan 50 leden telde.

Menige gedenkenis blijft van de gul nog over : de oude Caerte, bewaard in het Museum van Brecht, grafzerken met wapenschildren versierd in de parochiekerk, waaronder gildebroeders begraven werden : de hoofdmans J. van de Vleuten †1641, Verdijck †1659, H. Hofkens, †1748, C. Eyskens, de koning J.R. van Ainstel, †1680, de deken K. Geerts, †1702 de cornet I.J. Verdijck, †1686. Het oud altaar van St. Sebastiaan is uit de kerk verdwenen en naar de St. Willibrorduskapel te Overbroek overgebracht. Het Museum te Brecht verkreeg het oude beeld van de patroonheilige der gulde. Bovendien de doelen, bezat de gulde nog een wip, die nabij de de doelen, aan de overzijde van de straat op Westmalle, hoog in de lucht priemde ; daar werd de vogel geschoten. Met de kermisdagen nodigde de schutterij van St. Bastiaan op hare beurt de handboogschutters der omliggende dorpen tot een prijschiëting uit.

Het derde genootschap, de gulde van Ste Ursula, de Jonge handboog, minder oud als haar zuster, bleek hetzelfde als de oude handboog, waarvan zij waarschijnlijk een afscheuring was. Zij ontwikkelde in de XVIe eeuw. Tien jaren na de verwoesting van Brecht werd de «Gulde van den Jongen Edelen Hantboghe» bij ordonnantie in 1594 «met vollen consente ende privilegie der heeren van Brecht » wederom heropgericht ; de hoofdgulde van Leuven verleende haar een nieuw reglement. Deze kaarte die ongeveer de zelfde is als die van St. Sebastiaan, wordt nog in het Museum van Brecht bewaard. De Jonge Handboog deelde zowat de lotgevallen der St. Sebastiaansgilde, verviel in de eerste helft der XVIIe eeuw, hernam in de 2de helft dezer eeuw en ging te niet op het einde der XVIIIe eeuw. Zij zou de heropstanding in de XIXe eeuw niet doorleven.

J. Ernalsteen licht ons in «Oudheid en Kunst» in over een eigenaardig proces. In 1615 werd tegen een guldebroeder, Pieter Meeussen alias de lapper, 'n proces ingespannen omdat hij de H. Kerk had bespot en op de patronen der gulden, St. Sebastiaan en Ste Ursula, onbetamelijke kwinkslagen uitgeflapt had; zeggende : «men sal morgen den houwelijk maecken van Sebastiaan ende van Ursulken, laet ons tot quaenselbier gaen ende tsamen gaen drincken.» Hij werd

veroordeeld «eerst te seker honorable amende ende den eersten sordach nae de pronunciatie van den vonnisse te moeten compareeren inde prochie kercke inden dienst vander hoochmisse, blootshoofs, hervdets met twee wassche keersen, elck van twee ponden swaer, ende de selve te moeten offeren op beyde de altaren, respectie van Sinte Sebastiaen ende van Ste Ursula, ende te bidden Godt almechtich ende de heylige justitie om vergiffenisse, ende voor profitable ameynde ende Peter te condempneren inde breuck van hondert Kg. tot behoef van beyde de Heeren van Brecht ».

Deze gulde bezat ook haar altaar in de kerk. Het werd in 1795 afgebroken. Nog wordt er haar herinnering door twee oude beelden der H. Ursula bewaard. Enige grafzerken, met schilden versierd, spreken ook van haar bestaan: die van de hoofdmannen W.J. Geertssen †1645, J.J. Pellens, †1674, G. Van Aerde †1696 en J. Geysels.

Twee andere schuttersguldens bestonden er nog in deze gemeente: de handboog van St. Antonius, Juxschot, gehucht van Brecht, werkzaam in het begin der XVIIIe eeuw, en de busgilde van St. Jan de Dooper, ontstaan in het begin der XVIIe eeuw.

Bezoek ter plaalse. — J. Michielsen. Geschiedkundige verhandeling over de St. Jorisgilde (Oudheid en Kunst 1909). — J. A. U. Eernalsteen. Gilde van St. Sebastiaan of de Schutterye van den ouden Handboog te Brecht. Brecht, 1924 (overdruk Oudheid en Kunst) — J. A. U. Eernalsteen: Gilde van Ste Ursula die men noemt de Jonge Handboog te Brecht. Brecht, 1926 (overdruk Oudheid en Kunst). — J. Michielsen. Geschiedenis der verwoesting van Brecht in 1584: Brecht, 1887. — Inventaris Kunstvoorw. Prov. Antw., 8e afl: bl. 1186-1192. — Clement. Mededelingen PCS. — J. Eernalsteen. Het altaar der St. Jorisgilde. Brecht, 1926 (overdruk Oudheid en Kunst): — J. Le Roy. Notitia bl: 349. — Th. De Molder. Uit de geschiedenis van St. Joris en Ste Ursulagilde van Brecht. (Oudheid en Kunst, 1929, afl. 2, bl: 53):

BROECHEM

Kanton Zandhoven. Vroeger bloeide in dit schoon dorp een St. Sebastiaansgilde, waarvan nog een beeld van St. Sebastiaan der XVIIIe eeuw, in de kerk overblijft. Volgens een eigenaardig verslag van de burgemeester Soons, de 4de Juli 1834, bestonden er alhier een heropgerichte St. Sebastiaans-

vereniging en een mussegilde, die beide naar de vogel om een koning schoten ; de eerste met de boog; de tweede met het handgeweer. Ze hadden hun herinrichting te danken aan de kasteelheer, graaf de Fraula, die er een oprechte brasparrilij van maakte. Alsdan bestonden ook een «Haenegilde»; die de haan kapte om een koning en een wever als koning verkreeg.

Le Roy. Notitia Marchionatus S.R.I.: bl. 171-188, — G, Springael. Historische herinneringen over Broecchem en omstreken. Antwerpen, 1897. — Inventaris kunstvoorw. Prov. Antw., 4e afl. bl. 536, — J. Ernalsteen. Toestand, bl. 20.

DESSCHEL.

Deze gemeente groeide uit tot een rijk midden van schuttersgenootschappen. Een stuk uit 't archief van Mol getuigt hei als volgt : «De notaris Adr. van Goirle tot Desschel attesteerde, op 6 Julij 1735, dat verre over memorie van menschen tot Desschel is geweest de gulde van Ste Barbara (kolveniersgul), geheel abstract van de gulde van Moll, hebbende eenen hoofdman, coninck vaendrick; capiteyn, gesworenen, alle independent van de gulde van Moll, wesende dese ontrent de 30 mannen in getal. Item verclaren sij comparanten dat tot Desschel alnoch is eene gulde van St. Sebastiaen oft handboghe gulde wesende dese ontrent de 50 mannen in getal. Item alnoch eene gulde van St. Joris ofte voetboge gulde van ontrent 35 mannen in getal. Item eene bie gulde van ontrent 40 mannen in getal, alle tot Desschel, independent van de gulde van Moll.»

Toen waren Jan Racymackers hoofdman, Jan Willems koning, Antoon Blockx, kapitein, Jan Verbeeck, alferis; Hendrik Ooms en Hendrik Claes, gesworenen van de gulde van Ste Barbara ; de vereniging telde 33 confrereers.

Deze gul hield een groot schietspel met Desschelkermis 1733. De confrereers nodigden de hoofdman van St. Antoniusgilde met zijn gezellen uit Retie uit, naar een oorspronkelijke brief uit het archief van het Retiese gild getuigt :

Seer goeden Vrindt Wauter Vaes
Naer groetenis

Soo maecke Ue : door desen kenbaer door ordre van de Colveniersgulde van Desschel dat wij tegens toekomstende kermis maendach te verdienen hebben twelf

tinne prijzen voor de liefhebbers ten besten. Ingeval eenige van Ue: oft andere liefhebbers sin hebben om de selve int geheel ofte ten deel te komen verdienen tis sonder twijffel dat se sullen willekom wesen.

Verblijve met haest seer goeden vrindt ende
hoofman Ue: dinstvaardige Dienaer.

A. Van Goirle
Par ordre

Desschel 19 Aug. 1733.

De St Sebastiaansgilde bleek niet minder roemrijk als de voorgaande. De parochiegeestelijkheid stelde de eredienst van de heilige patroon in; bewaarde zijn relieken en verwekte een belangrijke begankenis om de heilige als behoedmiddel tegen de pest te aanroepen. Zij liet te dier gelegenheid een bedevaartvaantje vervaardigen, waarvan het Muzeum Taxandria te Turnhout nog de koperen plaat bewaart. Een twijfel rijst op om te weten of de gul bestond vóór het inrichten van de eredienst of anders dit venootschap op kwam met het stichten van St Sebastiaansvereniging in de kerk. De gegevens ontbreken om te beslissen.

Wat de voetboog- of kruisbooggilde van St Joris betreft, kennen wij niets meer dan de attestatie hierboven aangehaald van het jaar 1735 en de vermelding der aanwezigheid van de Desselse kruisboogschutters op het Landjuweel te Turnhout, de 21ste April 1463.

Een St Ambrosiusgilde; biegul, en een St Severusgilde van wevers zijn ons bekend uit het kerkarchief; waar twee jaargetijden, door deze gilde in de kerk gesticht, staan aangeleekend. De beelden beider heiligen prijken nog in de kerk

Het bloeiend guldewezen stierf uit; zodanig dat wanneer wij in 1905 ter plaatse kwamen, de zeer eerwaarde heer pastoor V. Peinen ons zegde dat hij geen gul in zijn parochie kende

Gemeentearchief Mol. — Gildearchief Retie. — E. Van Heurck. Les drapelets de pèlerinage en Belgique et dans les pays voisins. Anvers, 1922. — A. Reydam. Eenige bladzijden uit de geschiedenis der vrijheid en voogdij van Moll, Baelen en Desschel. Mechelen, 1893. — Costumen. (De Longé. Coutumes, d. VII) — Inventaris Kunstvoorw. Prov. Antw., 2e afl. — J. Laenen. Documents concernant la paroisse de Desschel (Annalectes HEB. d. XXXV, 1909, bl. 417), — Fr. De Potter, Busschietersgilde van Mol, Balen en Desschel: (Kemisch Museum, d. III. 1892. 183.

EINDHOUT.

Dit dorp hing vroeger af van de Heerlijkheid Geel; zijn parochie behoorde aan de abdij van Averbode. Hier bestond een schuttersgulde, welke jaarlijks aan de processie van Ste Dymphna naar Zammel deelnam. Sommigen beweren dat 't een broederschap van Kloveniers was, anderen houden het voor een handboogschuttersbroederschap. Wij zijn genegen het gedacht der laatsten te delen, omwille van de breuk, 2e ter oorzake van het beeld van St Sebastiaan, dat boven op het altaar van St Lambertus in de parochiekerk prijkt. Dit eiken beeld van St Sebastiaan is een der schoonste en oudste van de Kempen. Het dagtekent van het gothisch tijdvak, is in 't wit geschilderd en verbeeldt de heilige in krijger geharnast, met mantel om 't lijf, ene aardige muts op 't hoofd, waaronder lange haren uithangen, de linkerhand rust op een langwerpige schild, waarop de wapens van Jerusalem geschilderd zijn. Zestig jaar geleden werden de laatste gelden der gulde verduisterd, de breuk met de vogel verkocht en het genootschap ontbonden. De breuk zou in 't Oudheidkundig Museum, het Steen, te Antwerpen terecht gekomen zijn. In de Catalogoog staat hij aangetekend als zijnde van Eindhoven. Wij twifelen er aan aangezien de bijzonderste plaat namen draagt van koningen die wel degelijk kempische familienamen zijn als Haesendonckx; Lenaerts, Heylen en op een schild het volgende opschrift voorkomt: «H. Godefridos / Luytelaer Cappellaen / tot Enthout coninck / anno 1696.» Op de grote plaat wordt het jaartal 1619 vermeld. Wellicht zou deze St Sebastiaansgulde dagtekenen van het gothisch tijdperk, volgens haar beeld en in het begin der XVIIe eeuw heringericht zijn volgens de breuk. Wij vernamen ter plaatse dat de confreres jaarlijks de koningsvogel schoten op het pleintje in de «Renderhoek of Rundershoek» waar de schutsboom stond; hun lokaal was gevestigd in « Den Anker ». De laatste tainboer was een oud-soldaat van Napoleon. Wanneer men van de Keizer sprak, schoot hij in zijn vuur en vertelde met geestdrift van de beroemde veldheer. Als de gulde teerde namen de vrouwen er ook deel aan. «Ik moet veel zout op mijnen boterham doen, zeide Cornelia Francken, de vrouw van de tamboer, Sephus (Josephus) Thijs, om goed te kunnen drinken », wat wel de gul karakteriseerde.

Anvers. 1894. — Inventaris Kunstvoorw. Prov. Antw.; 4e afl. — L. Cuypers. Historische schets der gemeente Eynthout. Handschrift. — De Norbertijner abdij van Averbode. Averbode, 1920.

EMBLEHEM.

Kanton Zandhoven. In deze bakermat van de H. Gummarus roerde eertijds ene St Sebastiaansgilde, welke wij kennen door een grafsteen van haar hoofdman B. Mortelmans † 30 Mei 1744, gelegen in de parochiekerk. In 1834 bestonden er nog twee oude genootschappen, de gilden van St Sebastiaan en Ste Cecilia. Zij oefenden zich in geen schuttersspel meer.

J. B. Stockmans. Geschiedenis der gemeenten Kessel, Emblehem enz. Lier, 1910, bl. 281. — J. Ernalsteen. Toestand, bl. 10. — A. Bergmann. Geschiedenis der stad Lier. Antwerpen, 1873. — J. Meerbergen. Sint Gummarus leven, Tongerlo. 1937.

J. E. JANSEN.
(vervolgt).

Arendonkse Turfwinningen

door J. GORIS

Als Arendonk zal zijn zonder moeren
En Balen zonder boeren
En Mol zonder graan
Dan zal de wereld vergaan.

I. Geschiedkundig.

Bovenstaand oud gezegde, een variante van het berijmd hekeldicht van Gramaye verklaart de belangrijke rol die eeuwen geleden de turf te Arendonk was toebedeeld.

Zo oud als de verordeningen aangaande het gebruik der « Vrunten » zo diep in de geschiedenis ligt de reglementering die « torf, moer en rusch » beheerden. Ze ligt omschreven in de KUERE DER VREYHEYT ARENDONK vermoedelijk geschonken door Hertog Hendrik I wanneer hij onze gemeente in 1212 tot rang van « oppidum » verheef. Een herschrijving van die keure; waarschijnlijk van de XIVe eeuw; vermits ze melding maakt van den carolusgulden die in 1520 in voege kwam, berust op het stadsarchief te Antwerpen en is geteekend door Timmermans die in 1602 sekretaris onzer gemeente was. De Zeer Eerw. Heer Prims heeft ze breedwillig te onzer beschikking gesteld.

In de woestenijen en onmetelijke heivlakten die Hertog Jan III van Brabant aan de gemeente afstond voor «eigen oirboire» (1331) bevonden zich broecken, moer- en turfgronden waarop hei, bies, bunt; mos en gagel weelderig tierden. Veel vroeger nog waren els, berk en beuk er niet zeldzaam en het paleobotanisch bodemonderzoek verleden jaar op de turfputten gedaan wijst uit — tot posthume ergernis van de mastplanter van Vosselaar — dat de den *pinus silvestris* er geen onbekende was. (Introduction à l'Etude botanique du Quaternaire en Belgique. P. Stockmans: Brussel 1947.)

Op de hoogten - de donken - werd het vee op vrijweide gejaagd terwijl de bewoners zelf beslag legden op de broecken en moerassen waar ze turf; de kostbare brandstof betrokken.

houden ende ordonnantien daarop gemacckt allen d' welck hun volcomenlijk sal convingeren.

- c) ende in cas die van arendonck bij hun voors refues souden blijven insisteren; daer men niet verhoopl, soo protesteeren die van turnhout teghens allende ghene met particuliere die een voortganck van dese coopsdags souden preteendeeren te troubleeren tot laste van diergelijke recusanten int particulier ende in eygen ende priveere naam te ageren ende te doleren daer ende alsoo.

De staatsinmenging in de gemeentegoederen bracht onze turfexploitatie een gevoelige knak toe. Arendonk, bezitster van uitgestrekte goederen, werd tot verkoop en verkaveling aangemaand. De gemeente verzette zich en paaide de overheid met op 10-8-1843 te verklaren dat :

«sommige gronden afgelorfte zijnde is men allengskens werkzaam ten behoeve der gemeente tot bosch en bouwland te verkeeren ende overige dorre heidegronden zijn tot gemeen gebruik des ingezetenen en den landbouw teennemaal onmisbaar ».

Er werd aangedrongen. Het gemeentebestuur zag zich verplicht tot verkaveling van het Luyfgoir over te gaan. Als voorwendsel werd de bevolking, die met het verdwijnen der turfputten niet was ingenomen voorgehouden dat

«het luyfgoir reeds zwaar was afgelorfte en nog slechts ruschtorf opbracht ; het weinige wat dit goir nog bevatte geheel onder water staende.

Het Luyfgoir verloor zijn turfwaarde naarmate de ontginningen in de streck vorderden en enkele jaren later behoorden deze destijds waardevolle putten tot het verleden.

Toen viel ook de zwarte hand op het Goir. De kempische besproeiingsvaart, in 1846/47 gegraven, sneed de schone turfwinning in twee. De ruim 200 heclaren aan de Mij Kempische Wateringen afgestaan werden weldra voor elke turfwinning uitgesloten. Blevten nog enkel de moeren boven de vaart, de enige houvast onzer turvers. Die zou niet uit de handen worden gespeeld. Daarom schreef onze gemeente aan de Overheid op 10-8-1849 wanneer deze op nieuw op verkaveling aandrong:

«het perceel heide boven de canaal nog een groot deel ruschtorf bevattende, kan door onze gemeente niet ontheerd worden als seynde onze voornaamste turfgronden».

Wel ging de turfuitbating nog enkele jaren in het Goirhaar gang doch het steeds toenemend gebruik van steenkool, waarvan de aanvoer met het kanaal zeer was vergemakkelijkt, verdrong de turf bij boer en burger. Turf en askot bezijden de huizing verdwenen. Nog enkele aanslepende verouderde boeren bezochten het moer hetwelk intussen in private en industriele handen was overgegaan.

Kwam de oorlog 1914/1918.

Een electrische hoogspanning had elken toegang tot de moerkuilen afgesloten daar deze de grensafsluiting met het naburige Nederland moest tewerkstellen. Daar ontdekten de Duitschers de turf, en vingen onmiddellijk de uitbating aan, niet tot brandstof maar tot scheikundige doeleinden. De turf werd gedistilleerd en zijn ammoniak en brandalkool ontnomen. Na de vijandelijkheden meende een Brussels bankier — Goldsmidt — soortgelijke uitbating te kunnen voortzetten. De onderneming mislukte en een tiental jaren na de oorlog stond de fabriekinstallatie vervallen te midden de moervelden.

Weer anderen meenden in de turf toch iets te zien. De Brusselse maatschappij CELSA stak er kapitaal in en viste de zaak weer op. De uitgebaggerde turf werd gemalen en met een mengsel van schlamm in turfbriketten omgezet. Het turfgemul, door kunstmatige microbeninwerking, werd als meststof in de handel gebracht.

Komen de oorlogsjaren 1940/1944, met hun tekort aan brandstof. De turfputten worden levendig. Honderden werklieden steken en baggeren turf en laden karren, wagens en schepen met het kostbaar produkt. Weer kent de turf een gulden tijdperk maar toch voltrekt de hergeboorte zich niet onder een gunstige ster. In volle bloeitijd ziet hij een onverwacht concurrent opdagen in zijn veel ouderen en meer geliefden broeder « Spriet » (van Mol). Twee oorlogskinderen zijn het geworden die het gevreesd midden — de oorlog — nodig hebben om tot waardering te komen. Weer zijn de dagen voor turf geteld. Nog enkele maanden en de stilte en de verlatenheid zullen opnieuw de moervelden betrekken.

Het schoolmeester - kosterschap te Bouwel en Grobbendonk in de XVIIe eeuw

door F. Verbiest

In Taxandria IV, 1, blz. 39-53 behandelde Kan. Erens in een uitvoerige bijdrage het kosten-schoolmeesterschap in Tongerlo (dorp). Een gelijkaardig onderwerp verwerkte de heer K. Van Nijen in Taxandria, V, 1 & 2 blz. 6-23, voor het dorp en de gemeente Beerse.

Mogen we ter aanvulling voor een toekomstig overzicht van het onderwijs in de Antwerpse Kempen even twee teksten voorstellen en er enkele opmerkingen bij aanknopen?

In het kerkarchief van Bouwel berusten op de pastorie twee hoogst interessante stukken, handelend over :

- 1) Jan Molenberchs, kosten, schoolmeester (deserviteur) van Bouwel, ten jare 1675.
- 2) Paul Truyts, kosten-schoolmeester van Grobbendonk; ten jare 1681.

1. — 1675

Wij Joncker Jan Jacques de Schotti Riddere van Bouwel etc... doen te weten ende verclaeren bij dese dat alsoo aen ons als heere van den voors. dorpe ende heerlijcheyt van Bouwel competeert het recht van de collatie vande ceusterije inde kercke aldaer, dat wij om het goet rapport der aenbrengers aen ons gedaen vanden persoon van Joannes Molenberchs ende van sijne bequaemheyt inde functie vande Ceusterije ende l'gene daer bij enichsints depen deert mitsgaders in het houden van de schole ende leeringe vande Jonckheyt hebben aenden selven Joannes Molenberchs gecónfereert soo wij confereeren midts desen de deserviture der voors. costerije des dorp van Bouwel voors. mette huysinge ende alle Innecomen daertoe van outs behoorende ende competeerende naer luyt vande brieven ende bescheeden daer van synde op conditie dat den selven Joannes Molenberchs sal schuldich ende gehouden wesen de selve costerije selver in persoon wel ende getrouwelyck te bedienen assisteren sorchvuldichlyck den heere pastoir in alle l'gene den dienst eenichsints soude mogen vereysschen ende houden de schole der jonckheyt naer behooren soo in 't lesen schryven als onderwysen in alle deuchden ende goede manieren ende doende voorts alle l'gene eenen goeden getrouwen deserviteur ende schoolmeester schuldich is te doene welcken aengaende ende wy hem wel (f^e l^{re}) ende getrouwelyck inde voorseyde function vanden voors. deserviteure ende schoolmeesterschap te quyten den

voornoemden Joannes Molenberchs sal schuldich syn den eedt te doene in handen van onsen schouteth der voornoemde onse heerlyckheyt van Bouwel den welcken wij daartoe gecommiteerd hebben committeren ende authoriseren midts desen des ten oirconde hebben wij desen met onsen signature bevesticht gedaen op ons casteel binnen Bouwele desen sestienden dach van februarus deses jaers sestiën hondert vijffentseventich. J. J. Schottij-

Ten daege Jaer ende maenden voorscr. soo heeft den voors. Joannes Molenberchs den eedt als deserviteur vanden voornoemden functie gedaen aan Joris van Tendeloo schouteth van den heere Jan Jacques Schottij heere van Bouwel ten overstaen van Jan Verlinden Joris Anthonis, Jan van heerle ende Adriaen elsen schepenen binnen den voornoemden dorpe ende midts d'indospisitis vande secretaris bij den schouteth voorschreven ende den oudsten schepenen ondertekent

Get. : Van Tendeloo J.
Jan Vander Linden.

Sequitur folio sequenti iuramentum quod prefatus Joes Molenberghs edidit in manibus Decani item attestat is quod fecerit professionem fidei (fº 1vº)

Infrascriptus vigore supra scriptarum librarum Collationis facte per D. Joes Jacobini Schotti Dominum temporalem huius Parochiae de Bouwel Induxi Magistrum Joem Molenberghs in realem et actualem possessionem custodii de Bouwel simul et ludimagisterii omniumque iurium et proventuum, qui eodem tempore ante altare genuflexus prestitit iuramentum solitum et edidit professionem fidei acta sunt hec in visitatione synodali die 20 junii 1675.

N. Mast. flamen
Archipi. Dist. Herendali
(fº 2rº)

2. — 1681.

(Copia)

Wij Carlos Grave van Grobendoncq Bander heere / van Weesemael heer van Ouwen elcc./

Alsoo door doode van Geeraert Vercammen is / comen te vacceeren de Costrye ende Schoolmeesterschappe / deser heerelyckheyt van Ouwen, soo hebben wy / met voorgaende advys ende ten overstaen van / heer Florentius Allaerts tegenwoordigen Pastoir / deser onser voors. heerelyckheyt, vergunt ende gecon / fereert de voorschreven Costerye ende Schoolmees / terschap aen Paulus Truyts op Conditien / naer beschreven./

Indien eersten sal den selven Paulus Truyts / schuldigh ende gehouden wesen alle behoorelycke / Diensten ende devoiren te doen, soo in de Kercke / als inde Capelle van de Bieste, gelyk die / ge-

woonelyk moeten ende behoorden te geschieden, /
Item sal ook schuldigh syn den heere Pastoir / in alle pastoraale
ende kerckelycke diensten / te assisteren gelyck altyts is ende be-
hoort te / geschieden. /
Item sal den voorschreven Truyts ook schuldigh / syn alle kinde-
ren scholen comende behoorelyck / te leeren lesen ende schryven;
ende voorders in / alles t' onderwysen.
Item sal oock schuldigh wesen op den Loon / ende ouden salaris
het vierwerck ende horologie / inde Capelle inde Biest behoorelyk
te stellen / ende te regeren. /
Item sal oock gehouden wesen twee a drye / reysen ter weecke
met de schole-kinderen in de / voorser. Cappelle behoorelyk het
Lof te singen. / Ende soo wanneer inde Kercke alhier sal / gestelt
ende gemaeckt worden een Orgele / de selve sal den voorschreven
Truyts schuldigh / syn behoorelyk te moeten spelen. sonder / daer
voor iet voorders te mogen pretenderen /.

(f° 1r^o)

Voor alle welcken diensten sal den voorse. Truyts / hebben ende
genieten Eerst de wooninge (wesende / de schole, met den hof daer
aen gelegen. /

Item sal ook genieten ende het gebruyck hebben / van de groese
van het kerckhof ende het Bosken / daer aen gelegen. /

Den selven sal oock Jaerelycx vyft / den h. Geest Innecomen eene
somme van vieren / twintigh gulden. /

Den selven sal ook Jaerelycx genieten vyft den / Innecomen van
de Kercke alhier eene somme van / thien guldens waer voor den
selven sal schuldigh / syn alle het Kercke Lynvert te wasschen en-
de / te repareren, midts gaders te schuren de / Candelaeren ende
alle andere coopere ende Tinne / werck der selve Kercke.

Item sal den selven ook genieten ende profiteren / het Jaerlycx
Coster coren. soo ende gelyk t'selve / van Oudts is gegeven ende
geprofiteert geweest, / midtsgaders alle andere rechten, soo Broo-
de, / als andersints als van oudts is geplogen. /

Ordonneeren dyensvolgens aen alle onse ondersaeten / den voor-
schreven Paulus Truyts voor Coster / ende Schoolmeester te ken-
nen. laetende hem tselve / paiselycken bedienen ende exerceren.
In / teeken sulcx te wesen onsen wille, hebben wy / dese met
onse signature et cachet bevestight / desen derthiensten May op on-
sen Castele van / Grobbendoncq int Jaer 1681 ende is onderteec/
kent Le Comte de Grobbendoncq ende gecacheleert / met seecker
cachette In rooden wassche. /

Nederwaerts staet Ego Infrascriptus Induxi / prefatum Paulum
Truyts In possessionem realem / et actualem Custodie de Grobben-
donck omniumque / Jurium et proventuum Eiusdem, qui ante al-
tare genu / flexus fecit professionem fidei et prestitit Juramen /

fiu solitum quod attestor hac 11 Junij 1681 In / Grobbendoncq ende is onderteekent Xs Mart. // . (f° 1v°)

Flamen Archipi. Disti. herendalensis / onder stondt /

Collata concordat cum suo / originali quod Attestor / ende was onderteekent P. Buycx secret.

Quod attestor / R. C. Schellinx / Pastor in Grobendoncq.

Ita semper practicum fuit in sequentibus collatio / nibus Custodie et Ludimagisterij, uti per traditio/nem accepi. Quod attestor / R. C. Schellinx / Pastor in Grobendoncq. 1733:

Den ondergeschreven verclaert naer voorgaende / advies ende ten overstaen van den eerw. hr. / Rogerius Octavius Schellinx Pastoor van / Grobendoncq dese Costerye ende Schoolmeesterschap / bevonden te hebben datum Grobendoncq / 28 Mey 1733 toirconden te / Joes Baptist Henderickx. /

(f° 2 r°)

Op f° 2 v° staat de titel van copie : Commissie voor / den Coster van / Ouwen 1681 : 13 Mey.

EEN PAAR BESCHOUWINGEN :

- 1) Het oorspronkelijke stuk, ter pastorie te Bouwel; handelend over Jan Molenberchs, was op verschillende plaatsen onleesbaar. We hebben getracht het zo goed mogelijk hersamen te stellen. Een treffende overeenkomst kunnen we aanwijzen met het gecopieerd stuk over de koster te Grobendonk.
- 2) Voor het koster-schoolmeesterschap te Bouwel klimmen we dus op tot het jaar 1675. Over het kosterschap is er in de archivalia reeds veel vroeger sprake. We durven zelfs vermoeden dat er over de cumulerende bedrijvigheid van de koster-schoolmeester tot het jaar 1572 kan opgeklommen worden. Lezen we niet in een perkament ter pastorie van Bouwel berustend :

«... vuytgenomen sessentwintich sluyvers ende negen myten te heren chijse... Item Drye quartier van een moeken rogs den coster van Bouwel ...» (1572.

Mogen we die tekst niet vergelijken met de woorden uit een copia van 1709 over de rechten en plichten van den Beneficiant «Copia antiquarum Litterarum Anni Dni 1629 et Anni Dni 1630, tempore quo Dus Brumelius fuit archi presbyter Districtus Herendalensis, et pastor oppidi herendalensis et attinentiarum eius» ?

Over de rechten van de «custos» lezen we daar :

* Item habet certum annuum redditum trium. Coronarum galicarum, quarum trium, Custos de Bouwel annue trahit unam nota quod unaque (onleesbaar)... Corona galica facit, pro ut ab immemoriali tempore hic redditus semper fuit solutus, et adhuc usquemodo solvitur, viginti quatuor saufferi...» (1709).

Hier werd zeker bedoeld het voorziene bedrag, te betalen aan de koster met daarbij het recht op een vergoeding in natura. Deze rechten worden in de aanstellingsbrief van 1675 zeer vaag vermeld onder : « ende alie het Innecomen daertoe van outs behoorende ende competcerende...»

De koster te Bouwel ontving de jaarlijkse som van 24 stuivers. Ook de koster te Grobbendonk kreeg : een som van 24 gilden, hem te betalen door de Tafel van de H. Geesi en de som van 10 gilden, hem te betalen door de Kerk. Zowel de koster te Grobbendonk als deze te Bouwel hadden het gebruik van een woonst, die naar alle waarschijnlijkheid ook als school gebruikt werd. Voor de kosterswoning te Grobbendonk is er zelfs geen twijfel mogelijk, daar we lezen « de wooninge wesende de schole, met den hof daer aen gelegen...»

Hoe dat recht geïnterpreteerd werd leiden we af uit een «Copia» van het jaar 1733, nopens een geschil tussen de koster, Cornelis van Heusden, en de kerk van Bouwel of haar proviseurs. De koster mocht het bewonen.

«als waerachtigh synde dat eenen coster; magh geconsidereert worden als een toeghtenaer van het costers huys, moelende diensvoigheits volgens costumen de reparatie toeghts geweyts versoeght wordende sonder coste oft laste van andere, ende principaelycke van eene kercke, door daite toeghtenaer besorght worden, ende omdieswil dat men nademaels vandese gedaene reparatie opde maniere als voors. is tot last vande kerck, heere pastoire gemeynthe oft imanden wie het sij, buyten den usurpateur, geene quaede consequentie soude maecken...» (1733)

Mocht de koster het huis bewonen, hij stond dus ook in voor het onderhoud; zorg en gebeurlijke reparaties.

Cornelis van Heusden echter had bemeend het recht te hebben zulke lasten of onkosten te doen dragen door de kerk. Die verkeerde redenering steunde op een precedent waarop hij zich beriep. Zijn schoonvader, koster voor hem, had voor de onkosten van « een strooyen dack », beroep gedaan op de pastoor van de parochie en op zijn beurs. Deze weigerde, maar stelde meteen een goede oplossing voor. Hij gaf de koster de toelating om bij inge-

zelenen om een aalmoes te vragen.

«Doene hem heere pastoire selfs door de geheele gemeynthe van Bauwel te doen eenen circulaire... » Dat deed de pastoor: « om de inhabitants van het selven Dorpe te versoecken een aalmoes van Dacke Strooy tot het doen van reparatie die volghens het oordeel van de gene des verstaende nogh niet noodigh was... »

De ophaling van stroo bij de milde ingezetenen volstond echter niet om de onkosten volledig te dekken. De pastoor, samen met zijn nicht, Catharina Janssens, betaalden dan de overige 23 gulden aan Pieter van Looy «voor het restante vande geseyde reparatie als is strooydeckers daghuere, latien, nagheter; dackroeden etc...»

Buiten dit zeer duidelijk omschreven recht genoten de kosters-schoolmeesters nog van het recht een of ander stuk grond te mogen bewinnen.

Bewijzen daarvoor vinden we in een Manuaal van 1640 en in het «Register van alle Kerckegoederen...» van 1713.

«Maer hierlegen sullen mogen genieten die tienden op Custers gewin aende kerck soe opt kerckenbosch alst huysblock...» (1640)

«...noch ennen Bempdt den Vraeghdonck ofte papen Vonder onder Ouwen gelegen. De selve Kercke (van Bouwel) competeert den Esster Dries die den Coster gebruyckt voort houde... van de Schole. De selve kercke competeert oock den Kivit die den Coster gebruyckt voort opwinden van de Oorlogie. Den selven gebruyckt oock het halffbunder heyde ende ghoor onder Ouwen gelegen... voort houden van de schole...» (1713)

Mogen we het toponiem «de Ceusterman» onder Grobbendonk niet interpreteren in het licht van dat recht?

Te Grobbendonk genoot de koster ook van het beneficie van het kostersbrood. Van Nijen vermeldt dit beneficie ook voor de Koster te Beerse, terwijl we het voor Bouwel niet konden aanwijzen. Ook Erens wijst het niet aan voor Tongerlo-dorp.

3) De plichten van de kosters-schoolmeesters.

In het stuk van 1675 worden ze siechts vaag beschreven. De Copia van 1681 weidt er verder over uit. We vallen samen :

- a) De koster moest de pastoor helpen bij de kerkelijke en pastorale diensten in de parochiekerk en tevens in de Kapel van de Biest (Grobbendonk). (deservitor)
- b) Als schoolmeester (ludimagister) had hij de plicht de schoolgaande kinders behoorlijk te onderwijzen in het le-

zen, schrijven en in het toepassen van de deugden en goede manieren.

- c) Ook de zorg voor licht, vuurwerk en uurwerk in kerk en kapel was hem opgelegd.
- d) Drie keer in de week zou hij met de schoolkinderen het lof zingen in de kapel van de Biest.
- e) Hij droeg de verantwoordelijkheid voor de netheid en het onderhouden van het lijnwaad der kerk, voor het opkuisen van al het koper- en tinwerk in kerk en kapel.
- f) Hem werd tenslotte voorbehouden het orgel te bespelen (als het er later zal van komen een orgel te plaatsen in de kerk.)

4) Belangrijkheid van het ambt.

De plechtige aanstelling, in het bijzijn van de heer van het dorp, de schout, 4 schepenen en de secretaris, volgend op een gunstig rapport, dat over de competentie van de kandidaat oordeelde, bewijst wel welk groot belang er gehecht werd aan deze cumulerende bedrijvigheid. Bewijs daarvoor is ook de traditionele eed, af te leggen door de aangestelde persoon. De eed ging gepaard met het afleggen van de geloofsbelofte en werd gedaan op beide knieën voor het altaar en ingeleid door de heer van het dorp. Samen met de pastoor legde de heer de aanstelling ter goedkeuring voor aan het hoogste kerkelijk gezag van het distrikt (in casu : de deken van Herentals.)

KEMPISCHE KRONIJK

Zijne Excellentie de heer Gouverneur, de heren Bestendige afgevaardigden en de heer Griffier der Provincie Antwerpen bezoeken; den 14 Oct. 1947, in gezelschap van de heer Burgemeester der stad Turnhout het Kempisch Museum «Taxandria» en drukken hun voldoening uit over de rangschikking en de verzameling.

Zondag 30 November 1947 had er in het Museum «Taxandria» een contactname plaats tussen afgevaardigden van Noord-Brabant en het bestuur van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van de Antwerpse Kempen, «Taxandria». De bekende historicus, kanunnik Dr H. Heyman der abdij van Bern, vergezelde de Noord-Brabantse afvaardiging. Het ging er om een verbroedering voor te bereiden tot het slichten van een federatie tussen al de oudheidkundige en heemkundige kringen van Noord-Brabant en de Antwerpse Kempen. Na een vruchtbare bespreking, waaraan ook de heer Burgemeester Bauweraerts en de heer schepen, volksvertegenwoordiger, L. Peeters; deelnamen, werd besloten elkander in de maand Mei weder te zien.

Maandag 3 December 1947. De stad Turnhout gaf in de ridderzaal van het Kempisch Museum «Taxandria» een diner aan de heren Burgemeester en Welhouders van de nabijgelegen stad Tilburg. Alles verliep in de beste broederlijke stemming. De Burgemeesters van Tilburg en Turnhout brachten treffende toasten uit. Het geschiedkundig werk, «Turnhout en de Kempen», werd ter herinnering de heer burgemeester van Tilburg door de stad Turnhout aangeboden.

De heer Ad. Jacobs, onderwijzer te Lichtaart, kwam ons verwittigen dat op 8 Januari 1948 een houten put in zijn gemeente ontdekt werd. 't Kon wel belang voor de oudheidkunde in de Kempen hebben. De 16e Januari daaropvolgende reed een afvaardiging van de Koninklijke Kring «Taxandria», Z. E. H. Voorzitter, de heer Burgemeester Bauweraerts en de stadsingenieur G. de Geeter, naar de aangewezen plaats. Daar gekomen zien wij op de grondwerken van het te bouwen huis van heer Dr. G. Verbist-Andries, achter de hof van de pastorie, een boven afgeknot-

te boom op 1,50 m., onder de begane grond steken. 't Was een uitgeholde ronde eik van 0,80 doormeter, met wanden van 0,04 m. dikte, uit twee stukken bestaande, nog redelijk goed bewaard. Hij stak tenminste 2 m. diep in de zavel en daarna in de klei-aarde. Een gat was er in het hout zichtbaar. De put was gevuld met groenachtige aarde. De delvers haalden er een ronde gevlamde, lichtgrijze, gedraaide pot uit met zwarte bodem (soort Hallstattse urn), een klein potje (0,06x0,07); een licht roodachtige, gebroken pot, veel gelijkend op de eerste, en een zestal verschillende scherfsoorten. Ongelukkiglijk bleef er niets ongeschonden dan het klein vaasje. De grote potten kwamen gans in stukken boven.

De heer dokter, de aannemer en de werklieden, waren zo vriendelijk de vondst aan het Kempisch Museum «Taxandria» te schenken. Wij brengen hun hier voor die milde daad een bijzonder hartelijke dankbetuiging.

Het voornaamste werk bleef nu te doen op geschiedkundig en oudheidkundig gebied: de voorwerpen en de plaats te verkennen. Op het cadaster staat de plaats aangeduid als «de Reffenakker», Sectie B 519E; in de atlas van de buurtwegen heet dit perceel grond de «Heffenakker». Verwarring van officiële instanties! Vroeger heette het de «Bergen», op 20 m. noordwaarts van de baan Lichtaart-Kasterlee. Als toponiemen treft men aan in de omtrek: Hoogmansberg, de Hippen, de Vleydooren, de Zandschel, de Smal-lenbroeken, Steenensiraal, Hukkelberg.

Op de stafkaart ligt de plaats tussen de hoogtelijnen van 19 en 20 m. Lichtaart bezat twee gehuchten de Aerenbergen en Bergen. Uit Zuidelijke richting komende zou men zeggen dat het perceel grond in kwestie zowat gelegen is aan de voet van een heuvel van de heuvelrug, welke van Kasterlee tot Herentals de vallei van de Neet scheidt van het gebied van Aa en Kaliebert. De heuvelrug met diepe hollewegen geeft aan het landschap in Lichtaart een eigenaardig beeld, waar men elders in de Kempen naar zal zoeken.

Wat de aardbodem aangaat, de grond heeft van boven een zwarte bouwlaag van 0,50 m., daaronder een laag gele zavel van 1,00 m., dan begint de ijzerhoudende grond, een laag van 0,20 m. en eindelijk een laag klei van 2,00 m.; waarin de opgemerkte put vast zat. Wat ook in aanmerking moet komen is, dat aan de Rullenoop op ongeveer een kilometer vogelvlucht van de betrokken plaats, certijds urnen werden gevonden, die nu in het Museum «Taxandria» berusten.

Na het onderzoek van de toponiemen, vroegen wij ook uit of er geen sprookjes of legenden aan de plaats of de omtrek verbonden, gekend waren: Niemand wist iets te vertellen.

Wat is ons besluit? Wij kenden de vondsten van putten te Steenwerp, Kontich, Tielrode en Beerse. Kan onze put in die reeksen geplaatst worden? Wij menen van neen. Onze put klimt niet op tot dezelfde ouderdom, en gezien het hout en de potten, menen wij aan een laat-middeleeuws tijdperk te moeten denken.

Wij bedanken nogmaals al degenen die ons in deze opsporingen van dienste geweest zijn.

Op 6 Februari 1948, ter gelegenheid van de concertuitvoering door het «Tilburgs Stedelijk Orkest» in het Kur-saal, op initiatief van de Turnhoutse Concertvereniging en in het kader der Belgisch-Nederlandse toenadering, hield de heer A. Claes, Inspecteur L.O., een radio-lezing over Turnhout en Culturele actie.

Hartelijk dank aan de leden van 1947 die ons getrouw zijn gebleven en broederlijk welkom de talrijke nieuwe leden en gemeenten, hier in deze aflevering geciteerd, die voor 1948 hebben ingeschreven. Hoe groter hun aantal is, hoe beter wij ons tijdschrift zullen kunnen verzorgen, ja zelfs vergroten. Daarom, dat ieder lid een vriend aanspreke om met hem de rangen van Taxandria uit te breiden. Zij storten het bedrag van 75 of 125 fr. op postchek Taxandria Turnhout, nr 412832.

Wij bevelen ook dringend het Museum en de Wetenschappelijke Bibliotheek aan. Taxandria moet een centrum worden, waar elk Kempenaar documentatie voor zijn studiën kan vinden. Ook wordt onze verzameling van doodsprentjes en doodsbrieven warm aanbevolen om de familiekunde er door te versterken.

TAXANDER

In Memoriam JOZEF SIMONS

De Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring «Taxandria» brengt een laatste hulde aan deze volksgeliefde letterkundige, die als bestuurslid in de beheerraad zetelde en de 20 Januari 11. het aardse met het eeuwige leven verwisselde. Veel werd er over Jozef Simons als novellenschrijver in pers en tijdschrift medegedeeld. De klokken luidden doorgaans hoogtij. Hij was de lieveling van het Vlaamse volk omdat hij aan dezès zijde stond en zo pittig kon vertellen.

Wij willen thans een andere noot laten horen. Weinig bekend is de titel die de diepbetreurde op zijn vizielkaartje aantekende : « Drs (Doctorandus) in Archeologie en Kunstgeschiedenis ». Deze wetenschappen brachten hem in nauwer contact met « Taxandria », waarom hij ook met voorliefde onze werkzaamheden deelde en beminde. Wij houden er dan ook aan, deze facette in zijn levenswandel voor 't licht te brengen.

Om een tweede reden is het verdienstelijk bestuurslid onze erkenning waardig. Gelijk « Taxandria », beoogde hij in zijn vertellingen de Kempen te verheerlijken. Geboren te Oelegem in 1888, Eulegoem zegt het volk, in de nabijheid van de zo kenschetsende kempische dorpen Schilde, Broecchem, Zandhoven, gehucht tot in het laatste uur aan de strek waar eens zijn wiegje schommelde, bezong de dichter met geestdrift de roem van 't schone en vrome Kempenland. Als vaardig kunstschilder penseelde hij in zijn schetsen de purpere heide, de gele brem, de goude gage, de groene den, zo keurrijk alsof wij er te midden in stonden en er van droomden gelijk de schrijver zelf. Op die manier wist hij zijn dichterlijk kempisch gemoed de lezer mede te delen en tot zijn zielsstemming over te halen.

Als persoonlijkheid bleek Jozef Simons een goed mens, die geen vlieg kwaad zou gedaan hebben, met eenieder 't akkoord; vroóm, wars van hoogsprekerij, en bij 't vertellen van een grapje zweefde een glimlach hem over 't wezen.

Zo uitte deze gevierde volksschrijver in al wat hij deed en schreef zijn sterke verbondenheid met het kempische landschap en volk.

« Taxandria » zal de nagedachtenis van zijn diepbetreurd Bestuurslid met ere bewaren en, als een voorbeeld van 't trouwe vast aan 't dierbare Kempenland, aan zijn leden voorhouden.

J. T.

DIT IS ONS ALLER ZORG...

IN MEMORIAM JOZEF JAN LODEWIJK SIMONS.

I.

Nog voor de purpre vloed der heidebloem
de vlakten weer in lichterslaai zou zetten
zijt Gij gegaan. Hoe zou ik tegen doen
en pijn van Uw ontvallen mij verzetten ?
Uw goede geest was nooit aan dezen grond
gekleefd, aan aardsen wens gekluisterd.
Zie, hoe de Kempen treurt, de horizon
het wazig-wit van berkenbast verduistert.

II.

Zo ras had ik den immer-vroegen dood
nog niet verwacht, om zachtjes U te leiden
in d'eeuwig-schone landen, uit den nood
van 't kwijnend leven naar een blij verscheiden.
DIT IS ONS ALLER ZORG, te vluchten voor
het leed, te stijgen naar de heuvelkoppen,
waar winden van geluk zacht ruisen door
de stilte, bevend boven berkentoppen.

21-1-1948.

Frank Van Herendael.

Postwagen of Diligencie voor Antwerpen op Turnhout.

Reglement. (1820)

Wij Willem, bij de Gratie Gods, Koning der Nederlanden. Prins van Oranje Nassau, Groot Hertog van Luxemburg enz., enz., enz.:

Gezien het rapport van onzen Minister van Binn. Zaken en waterstaat van 22 Juni 1820 N° 54 B Z daar bij ter onzer approbatie aanbiedende het ontwerp eener ordonnantie op het rijden eener Diligence, tusschen de steden Antwerpen en Turnhout en vice versa, met gelijktijdige voordragt om de voor dezen Postwagendienst te voren aan Petrus Mertens te Antwerpen en Maria Theresia Martinot geboren Pitot te Turnhout verleende concessie te confirmeren.

Overwegende dat de zelve ordonnantie overeenkomstig de door ons op het stuk der Postwagens of Diligences, gestelde verordeningen is ingerigt in het geryf der Reizigers daar door allesins bevorderd wordt zoo wel als het vervoer van koopmanschappen, goederen en gelden.

Hebben besloten en besluiten

Art. 1. Aan Petrus Mertens te Antwerpen en Maria Theresia Martinot geboren Pitot te Turnhout wordt bij deze tot weder opzeggens toe verleend confirmatie der te voren aan toegestane concessie om voor hun bijzonder voordeel en rekening aan te leggen of te doen continueren een Postwagen of Diligence rijdende van Antwerpen op Turnhout en vice versa, zodanig en in dier voege als breeder is omschreven in de aan het tegenwoordig besluit geannexeerde ordonnantie op het rijden van de zelve diligence.

Art. 2. Aan den invoege voorsz. gebeneficeerde Petrus Mertens en Maria Theresia Martinot geboren Pitot wordt bij dezen verleend onze bijzondere Protectie en bescherming en toegestaan ten blijke van dien ons koninklijk wapen, met het afschrift *Sauve Garde* op het portier hunner diligence te voeren.

Onze Minister van Binn. Zaken en waterstaat wordt belast met de uitvoering van het tegenwoordig Besluit te welken einde aan den zelve een afschrift daarvan alsmede aan de in art. 1 vermelde ordonnantie, zal worden toegezonden, gelijk zulks mede zal geschieden aan den Directeur Generaal van de directe belastingen en Posterijen tot des zelfs informatie en narigt.

En zal wijders een gelijk afschrift van het zelve Besluit en ordonnantie worden uitgereikt aan Petrus Mertens en Maria There-

sia Martinot geboren Pitot ten einde zich overeenkomstig des zelfs inhoud nauwkeurig te gedragen.

Gegeven op het Loo den 23 Juni des jaars 1820 het zevende van onze regering

Get/ Willem

vanwege den Koning

Get/ J.G. de Mey van Streefkerk

Accordeert met des zelfs origineel

De Griffier ter plaats Secretary

Get/ L.H. Eliaschovel I.G.

voor eensluidens afschrift

De Secretaris Generaal bij het Ministerie

van Binnenlandsche Zaken en Waterstaat

Get/ Wenckebach

voor gelijkvormig afschrift

De Griffier der Staten der Provincie Antwerpen

Get/ A. Baëux

Reglement op het rijden van den Postwagen van Antwerpen op Turnhout en vice versa, bediend wordende door Petrus Mertens, te Antwerpen en Maria Theresia Martinot, geboren Pitot te Turnhout.

Art. 1. Een postwagen zal het geheele jaar door, alle Zondagen, Dinsdagen en Donderdagen afrijden van Antwerpen naar Westmalle en een gelijke wagen van Turnhout naar Westmalle, die met elkanderen zullen in verband staan, ten einde passagiers, vrachtgoederen en gelden te vervoeren van Antwerpen naar Turnhout en vice versa.

Deze Postwagen zal zijn ingerigt voor negen personen binnen in het rijtuig, en twee in de kabriolet, de zelve zal moeten hangen op riemen en voorzien zijn van zij glazen, ten einde de reizigers tegen regen en winter zouden beveiligd zijn, de breedte van de vellingen der wielen, even als het gewigt der op te lade ne goederen, zal moeten zijn overeenkomstig met de bepalingen der bestaande wetten omtrent de groote wegen.

Het zal aan niemand geoorloofd zijn zich boven op de Diligence te plaatsen op verbuete eener boete van drie Nederlandsche gulden ten voordeele van de armen der beide steden Antwerpen en Turnhout.

Art. 2. De postwagens zullen van Antwerpen en Turnhout afrijden, te weten gedurende de maanden April, Mei, Juni, Juli, Augustus en September, des morgens te zes ure, en het overige gedeelte van het jaar, smorgens ten zeven uren, de zelve zullen in de beide steden moeten terug zijn te weten gedurende de genoemde zes zomermaanden ten een uur, en gedurende den overigen tijd ten twee uren na den middag.

Wanneer de postwagen in eene dezer steden later mogt aankomen dan de vastgestelde uren, zal daar voor telken reize moeten worden betaald de boete van zeven gulden Nederlandsch geld. ten behoeve van den armen der Steden Antwerpen en Turnhout, doch zal deze boete door de stedelijke Regeringen kunnen worden kwijtscholden, wanneer onvoorziene rampen de nakoming dezer bepaling volstrekt ondoenlijk hebben gemaakt.

Art. 3. De Postwagens zullen vertrekken met het slaan der klokken. te weten te Antwerpen; van den toren der Lieve Vrouwekerk en te Turnhout, van den grooten toren zonder dat er naar eenigen passagier of naar vrachgoederen zal mogen worden gewacht en zonder dat aan de te laat komende eeniger mate terug gave van betaalde vracht loonen zal mogen geschieden.

Art. 4. De vrachtlouwen der passagiers, de tolgelden daar onder begrepen, zijn bepaald op twee gulden zes en dertig cents of vijf francs, voor den geheelen weg zoo van Antwerpen op Turnhout als van laatste gemelde op de eerste plaats.

Voor een gedeelte van den weg zal, in eene gepaste evenredigheid van het bovenstaande vrachtlouwen betaald worden.

Voor kinderen beneden de vier jaren zal men geene vracht verschuldigd zijn.

Kinderen van vier tot beneden de tien jaren, betalen de helft van de vracht.

Art. 5. Elk passagier zal twaalf en een half pond nederlandsch gewicht bagaadje, vracht vrij, met zich mogen voeren; de zelve zal binnen in den wagen niet mogen verblijven, wanneer zich slechts een enkelen passagier daar tegen verzetten mogt, voor het overigen zal door den zelve als mede voor alle afzonderlijk verzonden wordende goederen en geldspecien betaald worden voor vracht van elke honderd pond nederlandsch gewicht twee gulden en vier entachtig cents of zes francs, mitsgaders voor elke honderd gulden een vierde ten honderd.

Voor de Groote Sommen gelds zal de verzender zich echter met de ondernemers, met opzicht tot het vrachtlouwen, kunnen verstaan welke hun naar gelang daar van in eene gepaste evenredigheid eene behoorlijke vermindering zullen verleenen.

Voor vracht van Wisselbrieven en effecten het inkassier loon hieronder begrepen, zal betaald worden van Antwerpen naar Turnhout, en vice versa $\frac{1}{8}$ ten honderd.

Voor goederen van groote waarde en weinig gewicht zal betaald worden, evenals voor het gemunt geld.

De vracht voor goederen van een grooten omvang en weinige zwaarte zooals wol, katoen, vlas, watten, runderhaar enz. zal berekend worden naar het dubbel loon voor gewoone goederen hier boven vastgesteld.

Geene goederen zullen mogen worden aangenomen waarop het adres niet duidelijk staat uitgedrukt.

Art. 6. Onder de bovenstaande vrachtlonen van passagiers zijn niet begrepen de foyen die men gewoon is aan den conducteur te betalen, doch waar op de zelve geene volledige aanspraak heeft; hij zal zich mits dien moeten tevreden houden met het geen hem als zodanig uit vryen wil geschonken wordt, zonder te dezen iets meerder te mogen eischen, op peene van gedurende veertien dagen in zijn bediening te worden geschorst.

Art. 7. De rijtuigen voor desen dienst te gebruiken zullen van buiten den naam van den ondernemer voeren.

Art. 8. Van de namen, kwaliteiten en vaste woonplaatsen der passagiers, als mede van het geld en de vrachtgoederen welke met dezen postwagen verzonden worden, zal op de plaatsen van waar de, zelve afrijdt, naauwkeurig aanteekening worden gehouden, op een register welker bladzijden alvorens door het plaatselijk bestuur zullen moeten genummerd en onderteekend zijn. Dit register zal op iedere aanvraag van gemeld bestuur aan het zelve zoo als aan den Directeur der Policie worden vertoond.

Ook zal aan de voerlieden een lijst van het getal en de bestemming der passagiers alsmede eene dergelijke lijst van de vrachtgoederen het geld en de effecten, met der zelve adressen, worden mede gegeven, waar naar deze het een en ander op de plaatsen, waar de zelve aankomen zullen, behooren te verantwoorden.

Op deze lijsten zal alsmede moeten worden aangetekend de passagiers en goederen die onderweg worden opgenomen.

Art. 9. De ondernemers vermogen niet in den wagen meerder Passagiers toe te laten dan het getal, waar vóór de zelve is ingerigt.

Art. 10. De plaatsen binnen de Postwagen zullen worden genummerd van 1 tot 10.

De passagiers welke de volle vracht betalen hebben den voorrang in de plaats, boven hen die slechts voor een gedeelte van den weg eene plaats bespreken.

Niettemin zal aan dezen, evenals aan de eerstgenoemden een schriftelijk bewerp worden afgegeven, voorzien van een nummer der volgorde, waarin door hun eene plaats is besproken wordende echter eerst bij het afrijden de orde der zitting overeenkomstig de voorn. bepaling geregeld.

Art. 11. Ten aanzien der vracht goederen en het geld met deze postwagens vervoerd wordende zal behoorlijk zorg worden gedragen dat niets beschadigd worde of verloren ga, zullende tot waarborg van dien door de ondernemers eene personele borg-

toegt van twee gegoede personen, ten genoegen der stedelijke regeringen van Antwerpen en Turnhout, worden gesteld. De te dien aanzien voorgedragene personen, zullen zich gezamenlijk met de ondernemers, tot het beloop van dezen borgtoegt moeten verbinden, waarvan behoorlijke notariële akte ten koste van de ondernemers zal worden opgemaakt.

Wanneer voornoemde besturen zulks mogten dienstig oordeelen, zullen de ondernemers op de eerste aanzegging dien aangaande andere borgen moeten aanwijzen.

Art. 12. De ondernemers van dezen postwagen zullen zich steeds van bekwame en geschikte voerlieden moeten voorzien, welke zich niet schuldig maken aan het onmatig gebruik van sterke dranken en de passagiers ordentelijk en gedienslig bejegenen; het zal hun niet geoorloofd zijn op den weg tabak te rooken. De ondernemers blijven in het bijzonder aansprekelijk voor alle ontrouw door de voerlieden omtrent gelden of goederen gepleegd, of elke andere onachtzaamheid, welke deze mogten begaan, onverminderd echter hun recht van verhaal op de zeelve voerlieden.

Art. 13. De passagiers zullen elkander onderling geen overlast mogen aandoen, en het zal in het bijzonder niemand vrij staan om zonder de toestemming der overige passagiers tabak te rooken, of een hond of eenig ander dier bij zich in den Postwagen te hebben, zoodanig dat een enkel passagier zulks zal kunnen beletten.

Art. 14. In de steden Antwerpen en Turnhout zullen aan de Posthuizen boeken worden gehouden, waar in elk passagier die eenige gegronde klagen vermeent te kunnen inbrengen tegen eenen zijner mede passagiers, tegen de ondernemers der zelfver correspondenten of voerlieden, ter oorzake van het niet na komen van dit reglement zal vermogen aan te teekenen, mits de zeelve onder teekende met vermelding van zijn beroep en gewoon verblijf. En zal de ondernemer of zijn zaakgelastigde, gehouden zijn van het voornoemd register dadelijk na de inschrijving der klage aan de regering te bezorgen, welke daar aan alsdan het noodige gevolg zullen moeten geven.

Art. 15. Dien onverminderd zal het een iegelijk vrijstaan zijne klage bij de commissarissen van Politie ofwel onmiddellijk bij de stedelijke regeringen in te dienen.

Art. 16. Het zal den ondernemer van dezen postwagen, zoo min als de voerlieden, geoorloofd zijn, eenige particuliere brieven mede te nemen, dan onder de zelfde voorwaarden en verordeningen, als bij de wetten omtrent de brieven post'erij zijn vast gesteld, en zal voorts van alle zoodanige brieven ingevolge art. 8 behoorlijke aantekening moeten worden gehouden.

Art. 17. De ondernemers zullen verplicht zijn zich te onderwerpen aan de bepalingen van het eerste artikel der wet van 15 ventose van het dertiende jaar, niet betrekking tot de betaling eener schadeloosstelling aan de Postmeesters der paarden posterij welker Stations zij passeren, zonder zich van hunne paarden te bedienen.

Art. 18. De Postwagen zal in het voorbij rijden van voer of rijtuiggen de helft van den straatweg moeten afstaan, op de boete bij de besaande wetten vermeld.

Art. 19. Wanneer onderweg een'g toeval aan de rijtuigen gebeurren mogt, waar door de zelve zouden genoodzaakt zijn om meer dan een half uur te vertoeven, zal de koesier zich andere rijtuigen moeten aanschaffen, daar waar de zelve te vinden zijn, in geval van nalatigheid van deze verplichting, zullen de passagiers hun bezwaar aan het plaatselijk bestuur of ook al mede aan den kommissaris van Politie te kennen geven, welke na zich van het geval verzekerd te hebben, den belanghebbenden de middelen zal aanwijzen om zich van andere rijtuigen te kunnen voorzien. Het plaatselijk bestuur zal zich borg stellen voor de betaling van den prijs der rijtuigen, en op de weigering van den ondernemer om den zelve te voldoen, zal dit bestuur zich tot de gedeputeerde Staten vervoegen, welke hem hier toe zullen noodzakken tot het schorsen van zijnen dienst.

Art. 20. Ten minste tweemaal 's jaers zullen de regeringen der steden Antwerpen en Turnhout den staat van al de rijtuigen tot deze posterij gebruikt wordende onderzoeken, en zich verzekeren dat de zelve al de vereischten bezitten die bij het tegenwoordig reglement zijn voorschreven.

Art. 21. Wanneer de gewone middelen der Brieven posterij niet toereikende mogten zijn tot het vervoer der Brieven en Pakketten 's Rijks dienst betreffende, zal de postwagen de zelve vrachtvrij moeten mede nemen.

Art. 22. Het tegenwoordig reglement zal op eene zichtbare plaats moeten voorhangen in de Posthuizen voornoemd, teneinde de passagiers en andere belanghebbende daarvan zouden kunnen kennis nemen.

Art. 23. Onverminderd de hiervoren vastgestelde straffen, zullen de overtreders vermeld in het 8 artikel van het tegenwoordig reglement, telken reize verbeuren eene boet van drie gulden Nederlandsch geld; de overtreders der 3, 9, 13e en 21 artikelen eene boete van zeven gulden, en die van het 7e artikel, eene boete van vijf en twintig gulden, ten behoeve van den armen der beide steden Antwerpen en Turnhout.

Art. 24. De overtredingen der tegenwoordige bepalingen zullen tot geene regterlijke vervolgingen aanleiding geven, wanneer de overtreders zich gewillig aan de betaling der vastgestelde boeten onderwerpen.

Goedgekeurd bij zijne Majesteits besluit van den 13 Juni 1820
No 61

Mij bekend

De staatsraad belast met de Directie der
Staats Secretarie

Gel/ J.G. De Mey van Streefkerk

Akkordeert met des zelf origineel

de Griffier der Staats Secretarie

Gel/ L.H. Eliasschovel I.G.

voor eensluitend afschrift

de Secretaris Generaal bij het Ministerie van

Binn. Zaken en Waterstaat

Gel/ Wenckebach

voor gelijkvormig afschrift

De Griffier der Staten van de Provincie Antwerpen

Gel/ A. Baieux

Stadsarchief Turnhout.

KEMPISCH BOEKENNIEUWS

Louis SOURIE. Emiel van Hemeldonck. Een kunstenaar. Turnhout, J. Van Mierlo-Proost, 1947 ; 45 blz. in-8°, geïll..

Ontleding van al de werken van deze vruchtbare Kempische romanschrijver, verblijvende te Vosselaar.

Louis SOURIE. Jozef Simons. Een studie. Turnhout, J. Van Mierlo-Proost, 1947 ; 85 blz. in-8°, geïllustreerd.

Studie over werk, karakter, geest van deze uitmuntende volksverteller, werkzaam te Turnhout. De bibliographie zijner werken is er aan toegevoegd.

Fredegandus VERSTEENE O. Præm. Tongerlo. Gids voor bezoekers. Tongerlo, S.M. Sint Norbertus-Boekhandel; 1947 ; 24 blz.: in-12°, geïllustreerd.

Aangenaam en nuttig boekje dat niet alleenlijk ons gebouwen en voorwerpen doet kennen, maar in een kort; typerend woord de geest ervan laat uitstralen.

J.E. JANSEN. Stadsarchivaris. Gids voor de bezoekers der stad Turnhout en omstreken (Antwerpse Kempen). Turnhout, N. V. J. Van Mierlo-Proost & Co, 1947 ; 270 blz. in-8°, geïllustreerd.

I. Beknopt overzicht van de geschiedenis der stad. II. Wegwijzer voor een wandeling in de straten der stad. III. Monumenten Stadhuys, kasteel, stadsmuseum « Taxandria ». Kerken en Kapellen. Kloosters. IV. Wandelingen en uitstappen te voet in de nabijheid. V. Uitsappen per trein, buurtspoorweg en autobus. VI. Nuttige inlichtingen.

IDEM. Een heilig Kempenaar. Pater Cornelis Jan Van den Akerveken S. J. Overdruk uit « Taxandria », 1947 ; 44 blz. in-8°.

Biographie van een buitengewoon verdienstelijk en godvruchtig pater Jesuïet, geboortig van Poppel, op 36-jarige ouderdom te Rome in 1868 gestorven. Bijlagen : historische documenten.

IDEM. Geschiedkundig Turnhouts-Kempisch Dagbericht, verschenen wekelijks in het « Aankondigingsblad » van Turnhout. 1947.

Een historisch Turnhouts-Kempisch feit voor elke dag van de maand.

IDEM. De Antwerpse steenweg. Overdruk uit « Tijdschrift voor geschiedenis en folklore ». Antwerpen, 1947 ; 16 blz. in-8°.

Geschiedenis van de bijzondere baan van Antwerpen naar Turnhout.

IDEM. Aspect van Turnhout in de eerste helft der zestiende eeuw. Overdruk uit « Tijdschrift voor geschiedenis en folklore ». Antwerpen. 1946 ; 28 blz. in-8°.

Beeld en leven van de stad en het volk in dit beroemd tijdvak van de Turnhoutse geschiedenis.

Dr Louis Th. MAES. Vijf eeuwen stedelijk strafrecht. Antwerpen. De Sikkel, 1947 ; 830 blz. in-8°, geïllustreerd.

Deze bijdrage tot de rechts- en cultuurgeschiedenis der Nederlanden, rechtstreeks aan Mechelen gewijd, kan ook van groot nut zijn voor de oude rechtsplegingen in andere gemeenten aangewend. Geen Kempisch historicus mag een monographie opstellen zonder dit werk geraadpleegd te hebben.

R. C. HEKKER. De ontwikkeling van het boerenhuis in Limburg : in : Publications de la société historique et archéologique dans le Limbourg à Maestricht, 3e série, tome XXIII-XXVII, 1942-1946 ; blz. 25-83, in-8°, geïllustreerd.

Belangrijke studie over het boerenhuis in Limburg, die ook van nut kan zijn om het boerenhuis in onze Kempen in te suderen. Beste geraadpleegde literatuur.

J. V. SCHIJVENS. Audi filia. Overwegingen voor kloosterzusters. Turnhout N.V. Brepols, 1946-1947 ; 3 boekd. in-8°.

Zie de recensie van het werk van de eerwaarde schrijver, geoorlog van Lichtaart, in «Collectanea Mechliniensia», 1947, blz. 212, 481, 720.

P. RAPHAEL VAN GERVEN, O. F. M. Doctor in het Kerkelijk Recht. De wereldlijke macht van den paus volgens Augustinus Triumphus. Antwerpen, N. V. Standaard, 1947; 163 blz. in-8°

Deze Turnhoutse Minderbroeder schreef dit merkwaardig werk waarin hij het hoofdprobleem uit de middeleeuwse samenleving, de verhouding van twee machten, de geeselijke en de tijdelijke, trachtte op te lossen. Lees «Collectanea Mechliniensia», 1947; blz. 469.

Kan. FLORIS PRIMIS. Campina Sacra VIII. Het Parochiewezen in de Antwerpse Kempen. Uitgave van de Bijdrage tot de Geschiedenis. Marnixstraat, 26, Antwerpen, 1948; 260 blz. in-8°

Interessant onderwerp, maar niets nieuws. Helaas, de beginnende schrijver heeft wederom te vlug gewerkt, geen methode onderhouden, de bronnen slecht verzorgd of weggelaten, de volzinnen onvolledig belicht en veel opgestoofd wat we reeds bij andere genoten hadden. Neem het standaardwerk van J. Laenen, «Les Institutions», de «Oudheidkundige inlichtingen» van K. van Rooy, de «Synopsis» van Mgr: de Ram, de «Bossche geschiedenis van Coppens en Schutjes», de «Bijdragen» en de «Analectes». en ge zult daar duidelijk over het parochiewezen in de Kempen al vinden wat herhaald wordt in het boek van Fl. Primis. En dan hoeveel leemten en te betwisten standpunten, Turnhout is natuurlijk 't slachtoffer van des kannun. wetenschap, «Studiehypothese (Oud-Turnhout — Turnhout), schrijft hij, die we graag laten vallen, indien ze blijken zou niet te voldoen». Hoe is 't mogelijk zo achteruitkruipen, als de auteur eenmaal in een onbe-nuttig boekje over Oud-Turnhout durfde vooruit komen als : Ego

dixi, zo is 't en nu kunt ge maar buigen! Neen, die studiehypothese heeft nooit voldaan bij gebrek aan ernstige bewijzen en bij tegenkanting van sterke, gezonde tegenbewijzen. Nu heeft de schrijver er wat anders op gevonden: St Pieters-kapittel van Turnhout, zou maar een ersatz-kapittel zijn! Laat toe, kannunik, dat we daar niet op antwoorden. 't is te belachelijk. Zo krijgen we dan het VIIIe deel van de Campina Sacra. De auteur maakt een vergelijking met de «Gallia Christiana». Spijtig maar dat hij er zo verre van afstaat en geenszins mag prijken nevens het werk van Dom Berlière «Monasticon belgicum» die beter nog dan «Gallia Christiana» heeft gewerkt. Wat zegt Primis van de werken over monasteriologie van Pater de Moreau (Abbaye de Villers), kanunnik Warichez (Abbaye de Lobbes), kanunnik Lamy (Abbaye de Tongerlo) ? Dat is wat anders als Postel, Korsendonk enz., van Fl. Primis. Thans is 't genoeg. Wij wensen de schrijver het allerbeste en allervoordeligste en blijven vriend van Plato maar meer vriend van de waarheid.

Dom Albertus VAN ROY O.S.B. De voortschrijdende ontkerstening van West-Europa en onze tegenweer 5 Jong Christendom). Brussel, Uitgev. «Die Scald», 1948 ; 96 blz. in-8°.

Aan de hand van feiten en statistieken hangt deze Turnhoutse Benediktijn, in dit boek, een treurig beed op van de ontkerstening van West-Europa en meer bepaald van ons land. Lees «Collectanea Mechliniensia», 1947, blz. 103.

F. J. KEMP (Fr. Joosten): Janske Turnhout. H. Proost & Co. 1947 ; 188 blz. in-8°. Prenten door Georges Van Raemdonck.

Dit verhaal voor grote en kleine mensen speelt zich te Turnhout af. Vlot en duidelijk geschreven, leest het aangenaam en laat een goede indruk achter. De figuren zijn realistisch getekend, de omgeving is wel die van het Turnhoutse, het vertelsel evolueert zonder horten of schokken. De geest luidt optimistisch. Warm aanbevolen.

Dr H. MANDOS e.a.: Land van Dommel en Aa. Eindhoven, Uitgeverij «Het Hooghuis» 1947 ; 141 blz. in-8°. Prachtig geïll.

Dit boek is een verzameling van merkwaardige geschiedkundige kunst-, wetenschappelijke-, folkloristische opstellen door leden van de Heemkundige Studiekring Kempenland, onder redactie van Drs H. Mandos en Martien Coppens. Het werk is niet alleenlijk een model van druk en illustratie, maar geeft ons een brede en gevarieerde kijk over het Kempenland. Voorzeker is hier het Kempenland van de Meierij mede bedoeld, doch onze Antwerpse Kempen kan er ook haar voordeel uit trekken en veel in leren. Proficiat en dank Drs H. Mandos.

NIEUWS UIT EINDHOVEN EN KEMPENLAND. Maandblad der Vereniging voor Vreemdelingenverkeer Eindhoven, 1945, 1946, 1947 ; in-4° prachtig geïllustreerd.

Hierin troffen we een heruitgave aan van de geschiedenis van Eindhoven, de stad van Kempenland, rond 1888 bij Beersmans te Turnhout uitgegeven en nu onvindbaar geworden. De geschiedenis van Eindhoven heeft zoveel gelijkenis met onze Antwerpse Kempen dat wij ze absoluut moeten kennen, willen wij onze geschiedkundige studiën volledigen.

HET PRIESTERJUBILEUM VAN ZIJN EMINENTIE KARDINAAL VAN ROEY, aartsbisschop van Mechelen ; in : Collectanea Mechliniensia, fasciculus VII, Decembris 1947.

Geheel de aflevering wordt gewijd aan de gebeurtenissen die zich afspeelden tijdens de viering van het priesterjubiläum van de hoogst geplaatste en verdienstelijkste van onze Kempenaars.

Renée DOEHAERD. Comptes du Tonlien d' Anvers. 1365-1404. Bruxelles, Palais der Academiën, 1947 ; 318 blz. in-8° (Koninklijke Commissie van Geschiedenis).

Bronnenwerk in verband met de tol te betalen voor het «Borgwerk of de Borgrechten» te Antwerpen. Wetenschappelijke inleiding en tekst van de rekeningen. Belangrijk vooral voor Herentals, Heist-op-den-berg en Turnhout.

Zo juist verschenen : K. SCHOETERS, S. J. P.-J., De Nef. 1774-1844. Een katholiek-van-de-daad. Een groot Vaderlander, Een Wel-doener van Amerika. Davidsfonds, Leuven.

Bespreking in de volgende aflevering, Reeds bij voorbaat hartelijk proficiat.

Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring der Antwerpse Kempen

" T A X A N D R I A "

Ledenlijst 1948

(N. B. De Beschermende leden worden aangeduid door een asterisk (*) voor hun naam).

Erelid :

E. P. Dr Prof. J. VAN MIERLO, s. J.

Beschermende en Gewone leden :

- Hr Jos AERTS, Bediende, Guldensporenlei, 135, Turnhout
- Hr Jos ANDELHOF-SMETS, drukker, de Merodelei, 136, Turnhout
- Hr Jos APPELS, Boekhandelaar, Otterstraat, 11/2, Turnhout
- * ARRONDISSEMENTSWERKERSVERBOND, Korte Begijnen-str., 26, Turnhout
- KON. ATHENEUM & RIJKS MIDDELBARE JONGENSSCHOOL, Begijnenstraat, Turnhout.
- Weduwe AVONDS, Oudheden, de Merodelei, 144, Turnhout
- Hr Fern. VAN BAELE, Ere-Agent der Nationale Bank, Otterstraat, 14, Turnhout
- Hr Charles VAN BAELE-CEULEMANS, Nijveraar, Oude Vaartstraat, Turnhout
- Dokter A. VAN BAELEN, te Weelde
- * BANQUE DE LA SOCIETE GENERALE DE BELGIQUE, de Merodelei, Turnhout
- Hr Jan BASTIAENSEN, Ambtenaar, Villa «Hilderose», Vosselaar
- Hr Henri BAUWERAERTS, Burgemeester, Patersstr., Turnhout
- * Hr Fern. BAVELAAR, Handelaar, Patersstraat, 44, Turnhout
- Hr Jos DE BEER, Conservator, Sterckxhof, Deurne
- * Hr Henri BEYENS, Ingenieur, de Merodelei, 247, Turnhout
- Hr Victor BIERMANS, Schoolbestuurder, Deken Adamsstraat, 67, Turnhout
- OPENBARE AANGENOMEN BOEKERIJ, p/adr. Hr J. VAN GERVEN, Warandestraat, 6/1, Turnhout
- OPENBARE GEMEENTELIJKE BOEKERIJ, p/adr. Hr Leon OP DE BEECK, Van der Bekenlaan, Oud-Turnhout
- * Hr A. F. J. DE BOODT, Senator, Grote Markt, 31, Turnhout
- * Zeer Eerw. Heer Henri BOOGAERS, Pastoor te Poppel
- Hr J. BOOGAERS-LUYCKX, Handelaar, Otterstr., 95, Turnhout
- * Mej. Adeline BOONE, Herentalsstraat, 28, Turnhout
- * Hr Albert BOONE, Voorzitter der Rechtbank, Koningin Astridlaan, Turnhout
- Hr François BOONE, Herentalsstraat, 28, Turnhout

- Hr Jacques BOONE, Hoogstudent, Graatakker, Turnhout
Hr Jules BOONE, Notaris, Gasthuisstraat 52, Turnhout
- Mevr. Wed. Louis BOONE, Herentalsstraat 28, Turnhout
 - Baron Raymond DE BORREKENS, Burgemeester, Vorselaar
 - Hr L. VAN BROECKHOVEN, Handelaar, Markt, 25, Geel
 - Baron André DE BROQUEVILLE, Jozef II-straat, 38, Brussel
 - Zeer Eerw. Heer Jozef BROUWERS, Pastoor te Herenthout
 - Hr Dr. J. BRUYNEEL, Schepene, Zandhoven
 - Hr Jean CARON, Kunsttekenaar, Grote Markt, Turnhout
 - Mevr. Jules CARON, de Merodelei, Turnhout
 - Mevr. Alb. CARON, Warandestraat, Turnhout
 - Eerw. Heer Ludovic CARON, Kruidtuinlaan, 38, Brussel
 - Hr René CARON, Beheerder, Grote Markt, Turnhout
 - Hr J. CEULEMANS, Notaris, de Merodelei, Turnhout
 - Hr J. DE CEUSTER, Rustend schoolhoofd, Kasterlee
 - Hr A. W. CLAES-RAEYMAECKERS, Inspecteur L. O. te Brussel, Oude Vaartstraat, 24, Turnhout
 - Hr Jos CLAESEN, Kunstschilder, Kerkstraat, 19, Oud-Turnhout.
 - Hr Alphouse DE CLERCK, Vrederechter te Turnhout, Mol
 - Hr Antoon DE CLIPPEL, Passtraat, Geel
 - Hr Wijnand CORSTJENS, Advokaat, Begijnenstr., 19, Turnhout
 - Zeer Eerw. Heer L. COVELIERS, Pastoor te Arendonk
 - Hr Gustaaf CROLS, Schepene, Oude Vaartstraat, 27, Turnhout
 - Hr Louis VAN DE CRUYS, Atheneumleeraar, Melkstraat, 1, Kasterlee.
 - Mgr. Karel CRUYSSBERGHS, Naamsche vest, 184, Leuven
 - Eerw. Heer Jozef CUYPERS, Onderpastoor, St.-Maartens-Lennik
 - Hr Cesar DAEMS, Handelaar, de Merodelei, 122, Turnhout
 - E. H. Martin DELAET, Onderpastoor, Koning Alberlstraat, Turnhout.
 - Hr Jozef DERBOVEN, W. Van Laarstraat, 34, Berchem-Antwerpen.
 - Mevr. Th. DERGENT-BOUVIN, Schepene, Gierledreef, 33, Turnhout
 - Dokter A. DEVRIENDT, St.-Antoniusstraat, 24, Turnhout
 - Eerw. Heer Albert DIERCKX, Godsdienstleeraar, St. Romboutscollege, Mechelen
 - Hr Fern. DIERCKX, Notaris, Gasthuisstraat, 7, Turnhout
 - Hr L. DIERCKX-VERSTEYLEN, Ere-Arrondissementscommissaris, Zandhoven
 - Hr Alexander DIERCKXENS, Advokaat, Van Schoonbekestraat, 5, Antwerpen
 - Eerw. Heer Jozef VAN DIJCK, Onderpastoor, te Berlaar bij Lier
 - Zeer Eerw. Heer A. DOBBELEERS, Rustend Pastoor, Gasthuis-Hoogstraten
 - Dokter Alf. VAN DONINCK, Passtraat, Geel
 - Hr L. VAN DONINCK, Nijveraar, Vaart, Geel

Zeer Eerw. Heer Louis DOX, Pastoor te Zoersel
Hr Paul Louis DUPONT, Dokter in de Wetenschappen, te Arendonk.

Hr R. VAN DEN EECKHAUT, Atheneumleeraar, Mermansstraat, 59, Turnhout

Eerw. Heer Raymond EGGERS, Legeraalmoezenier, Lichtaart

Hr Jos EMBRECHTS, Oud-Burgemeester, Oud-Turnhout

Eerw. Heer Kanunnik M.A. ERENS, Archivaris, Abdij Tongerlo

Hr Gabriël de L'ESCAILLE, beheerder, Kasteel, Severdonk, Turnhout

Hr Jan FLAMENG, Teken-leeraar, Deken Adamsstraat, Turnhout

Baron Jean du FOUR, Nijveraar, Grote Markt, 41, Turnhout

Hr Gaston DE GEETER, Ingenieur-bestuurder der Stadswerken, Guldensporenlei, 10 Turnhout

• GEMEENTEBESTUUR te Geel

GEMEENTEBESTUUR te Grobbendonk (3 inschrijvingen)

• GEMEENTEBESTUUR te Herentals (2 inschrijvingen)

• GEMEENTEBESTUUR te Meerhout

GEMEENTEBESTUUR te Meerle

• GEMEENTEBESTUUR te Mol

• GEMEENTEBESTUUR te Oolen

GEMEENTEBESTUUR te Oostmalle

GEMEENTEBESTUUR te Ravels

GEMEENTEBESTUUR te St.-Pieters-Lille

• GEMEENTEBESTUUR te Tongerlo

• GEMEENTEBESTUUR te Turnhout

• GEMEENTEBESTUUR te Weelde

Hr H. VAN GENECHTEN, Rechter te Mol

Hr Jos GEVERS, Garagehouder, Otterstraat, Turnhout

Burggraaf L. DE GHELLINCK-VAERNEWIJCK, Noorderwijk

Hr Karel GILS-DOCKX, Druivenstraat, 11, Turnhout

• Hoogeerw. Prelaat CHESQUIERE, Abdij, Averbode

Hr Adr. GLENISSON-ROMMENS, Burgemeester, Heind, Meerle

Hr J. Fr. GOELEN, Volksvertegenwoordiger, Mermansstraat, 9, Turnhout

Hr Karel VAN GOOL, Kerkstraat, 42, Merksplas

Hr Jozef GOOTS, Onderwijzer, Dessel

Zeer Eerw. Heer Corn. GORIS, Pastoor te Oosthoven, Oud-Turnhout

Hr Jan GORIS, Vrijheid, 119, Arendonk

Hr Dr Jan VAN GORP, Eere-Atheneum-leeraar, Pastorijsstraat, 2b Kasterlee

Klooster HEILIG GRAF, Patersstraat, 26, Turnhout

Hr Lodewijk GRIETENS, Ere-Schoolbestuurder, Veldstraat, 19, Meerhout

Hr Henri L. V. DE GROOTE, Joos Robijnslei, 32, Borgerhout

Hr René DE GROUX, Kunstschilder, Oostmalle

- Hr André VAN HAL, Advokaat, Patersstraat; 22, Turnhout
- Hr Charles VAN HAL, Rechter, Justitiestraat, 27, Anwerpen
- Eerw. Heer Paul VAN HAL, Parklaan, 6, Halle (Brabant)
- Eerw. Heer Paul HALDERMANS, Onderpastoor, Bierbeek, Korbeek-Loo
- Hr Gerard VAN DE HEYNING, Algemene Aannemer, Oude-Vaartstraat, 54, Turnhout
- Hr Emiel VAN HEMELDONCK, Inspecteur L.O. - Letterkundige, Vosselaar
- Hr Jos HENDRICKX, Mermansstraat, 17, Turnhout
- Hr J. HENDRICKX-VERBIST, Mermansstr., 1, Turnhout
- Hr Alfons VAN HOECK, Oud-Burgemeester, Deken-Adamsstr., 65, Turnhout
- Hr Antoine VAN DEN HOVE D'ERTSENRIJCK, Rechter, Mermansstraat, 6, Turnhout
- Hr Jean VAN DEN HOVE D'ERTSENRIJCK, te Zandhoven
- Hr Louis VAN DEN HULLE, Victor van Halstraat, 1, Turnhout
- Hr J. VAN IN, Senator, Vredeberg, 10, Lier
- Hr Fernand JACOBS, te Oolen
- Eerw. Heer Kanunnik J. E. JANSEN, Stadsarchivaris, Beekstraat, 5, Turnhout
- Hr L. J. JANSEN, Nijveraer, de Merodelei, 31b, Turnhout
- Hr JANSSENS-BERTELS, Handelaar, Gasthuisstr., 53, Turnhout
- Mej. Julia JESPER, Onderwijzeres, Deken Adamsstr., Turnhout
- AANGENOMEN JONGENSSCHOOL, Schoolstraat, 21, Turnhout
- Hr Henri DE JONGH, Onderwijzer, Beerse
- SINT JOZEF COLLEGE, Koningin Astridlaan, Turnhout
- Hr August KEERSMAECKERS, Atheneumleeraar, Elisabethlei, 5, Turnhout
- Hr Frans KEMPENEERS, Hoofdinspecteur L. O., te Bouwel
- KREDIETBANK VOOR HANDEL EN NIJVERHEID, Renier Sniederstraat, 1, Turnhout
- Mevr. Charles KRUYFHOOFT, Victor van Halstraat, 3, Turnhout
- Zeer Eerw. Heer J. DE LAET, Rustend Pastoor, Gesticht H. Hart Altena, Kontich
- Zeer Eerw. Heer J. LAUWERYS, Pastoor-Deken, Hoogstraten
- Hr Frederik LE PAIGE, Procureur des Konings, de Merodelei, 35, Turnhout
- Hr Eugene LEVRIE, Houthandelaar Ren. Sniedersstraat, Turnhout
- Hr Alois LEYSEN, Ere-Stadssecretaris, Otterstraat; Turnhout
- Mej. J. MAES, Schoolhoofd, Renier Sniedersstraat, 75, Turnhout
- Mevr. Aug. MARTENS-PAGGERS, de Merodelei, 147, Turnhout
- Hr Jean Marie MASSET, Agent der Natiosale Bank, de Merodelei 13, Turnhout

AANGENOMEN LAGERE MEISJESSCHOOL MARIA MIDDELA-
RES, Tramstraat, 24 Turnhout

Eerw. Pater Petrus Baptista DE MEYER o. f. m., Patersstraat,
134, Turnhout

* Prins de MERODE-WESTERLOO, Westerloo

Hr Jos MESMAECKERS, Nijveraar, Gasthuisstraat, 11, Turnhout

Hr Robert MESMAECKERS, Nijveraar, Gasthuisstraat, 5, Turn-
hout

* Hr J. MICHOEL, Notaris, Hoogstraten

Hr Jan VAN MIERLO, Nijveraar, Steenweg op Mol, Turnhout

Eerwaarde Paters MINDERBROEDERS, Patersstraat, 134, Turn-
hout

Hr August MISONNE, de Merodelei, 172, Turnhout

Zeer Eerw. Heer Hubert MISONNE, Pastoor O. L. V. Middelares,
de Merodelei, Turnhout

Hr Joseph MISONNE, Kasteel « Zwaneven », Oud-Turnhout

Dokter Louis NEEFS, Korte Begijnenstraat, 33, Turnhout

Z. Eerw. Heer Kanunnik J. NIEUWENHUYSEN, Archivaris, Abdij
Postel

* Hr Jos VAN NOOTEN, Handelaar, de Merodelei, Turnhout

Hr J. J. NOOYENS, Leeraar, Lundenstraat, 41, Deurne

* Hr Vital VAN NUETEN, landbouwingenieur, Esschen

Zeer Eerw. Heer Hendrik NUYTS, Pastoor, Ezaart-Mol

Eerw. Heer J. NUYTS, Aalmoezenier van de Gevangenij, de Me-
rodelei, 179, Turnhout

Hr Charles VAN NIJEN, Tempelhof, Beerse

Dokter Adr. H. P. OOMEN, de Merodelei, 151, Turnhout

Mej Lisette PEERAER, de Merodelei, 151 Turnhout

Hr Frans PEETER, Bankbestuurder, St.-Antoniusstraat, 1, Turn-
hout

Hr Lode PEETERS, Schepen-Volksvertegenwoordiger, Eige-
naarsstraat, 51, Turnhout

Hr Raymond PEETERS, Adjunct-Stadsarchivaris, Otterstraat, 3,
Turnhout

Hr Gaston VAN DE PLAS, Lierschelei, 35, Oostmalle

Eerw. Heer Albert POLUS, Onderpastoor, Kasteel, Tielen

* Dokter Frans PROOST, Oude Vaartstraat, Turnhout

Eerw. Heer A. QUETS, Aalmoezenier, Handelslei, 81, St.-Anto-
nius-Brecht

Hr Louis RAEYMAEKERS, Onderwijzer, de Merodelei, 233,
Turnhout

* Zeer Eerw. Heer Edw. VAN RAVENSTEYN, Pastoor, Oolen

Hr Leon VAN RAVENSTEYN, Stadsbouwmeester, Warande-
straat, 28, Turnhout

* Hr Flor REGEMEUTER, Onderwijzer Beirenmolensstraat 1,
Turnhout

* Graaf Frederic DE RENESSE, Burgemeester, Oostmalle,

- Residentie der Eerw. Paters JEZUIETEN, Herentalsstraat. 24, Turnhout
- RIJKSARCHIEF der Prov. Antwerpen, Door Verstraeteplaats. 5, Antwerpen
- Hr Jos ROELANTS, Griffier, Zandhoven
- Zijne Eminentie Kard. VAN ROEY, Aartsbisschop, Mechelen
- Hr R. F. VAN ROEY, Architect, Borgerhoutstraat, 263, Rijksvorsel
- Hr Alois ROMMENS, Notaris, Meer
- Zeer Eerw. Heer Constant ROOSENS, Pastoor, s' Gravenwezel
- Hr Joseph ROYMANS, Handelaar, Gasthuisstraat, 57, Turnhout
- Hr RUTS, Burgemeester, Poppel
- Hr Marcel SAS, Stadsbediende, Korte Mermansstraat, 18, Turnhout
- Hr Frans SCHOETERS, Architect, Oude Vaartstr., 89, Turnhout
- Eerw. Pater K. SCHOETERS S.J., Apostolische School, Koningin Astridlaan, Turnhout
- School van het H. HART, Corbeelstraat, Turnhout
- School Ste-AGNES, Apostolickenstraat, 18, Turnhout
- School voor MEISJES, Koning Albertstraat, Turnhout
- Hr Joseph SCHURMANS-MICHELSEN, Gemeentesecretaris, Baarle-Hertog
- Prof. Dr. J. SEBRECHTS, Beenhouwersstraat, 24, Brugge
- Mevrouw Weduwe Jozef SIMONS, Steenweg op Mol, 10bis, Turnhout
- Hr J. SMETS, Studieprefekt van het Kon. Atheneum, de Merodelei, 239, Turnhout
- Hr Edw. SMOLDEREN, Advokaat, Warandestraat, 26, Turnhout
- Hr Frans SMULDERS, Grote Markt, 16, Turnhout
- Hr Edw. SNEYERS, Ere-Schoolopziener, Retie
- Hr André DE SOMER, Advokaat, Graatakker, 11, Turnhout
- Hr Aug. DE SOMER-MESMAEKERS, Nijveraar, de Merodelei, 92, Turnhout
- Hr P. W. SOMERS, Drukkerijbestuurder, Leopoldstraat, 10, Turnhout
- STADSBIBLIOTHEEK, Conscienceplein, Antwerpen
- STEDELIJKE OPENBARE BIBLIOTHEEK, Blindestraat, 19, Antwerpen
- Hr Joseph STEFENS, Ingenieur, V. Van Halstraat, 8, Turnhout
- Eerw. Pater Dr D. A. STRACKE, Ruusbroec-Genootschap, Prinsstraat, 17, Antwerpen
- Hr Alfons STRIJMANS, Beeldhouwer, Marialei, 31, Antwerpen
- Mevrouw Jules TAEYMANS, de Merodelei, 37, Turnhout
- Zeer Eerw. Heer Kanunnik Raph. TAMBUYSER, Archief van het Aartsbisdom Mechelen
- Hr Alf. TEUNS, Schoolbestuurder, Prinsenstraat, 82, Turnhout
- Zeer Eerw. Heer Jan THIJS, Pastoor te Vosselaar
- Mej. Anne TITS, Atheneumleerares, Gasthuisstraat, 56, Turnhout
- Baron Henri de TRANNOY, Tongerlo

- Eerw. Paters TRAPPISTEN, Westmalle
- Eerw. Heer H. F. TUERLINCKX, Directeur St-Aloysiuscollège, Geel
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK, Leuven
Dokter Herman VANHOVE, Renier Sniedersstraat, 45, Turnhout
Hr Francis DE VEL, Student in de Rechten, Mermansstraat, 16, Turnhout
Hr Marcel DE VEL, Nijveraar, Mermansstraat, 16, Turnhout
Zeer Eerw. Heer Alf. VENMANS, Pastoor, Werchter
Hr Frans VERBIEST, Atheneumleeraar, Desiré De Wolfstraat, 3, Aalst
Eerw. Heer J. VERDOODT, Brusselstraat, 227, Groot Bijgaarden
Zeer Eerw. Heer Jozef Remi VERELLEN, Begijnhof, 11, Herentals
Boekhandel «VERITAS», Huidevettersstraat, 21, Antwerpen
Eerw. Pater Athanaas VERLINDEN, Sint-Jozefinstituut, Geeraardsbergen
Hr Remi VERHEYE, Begijnenstraat, 2, Turnhout
Hr Constant VERMEULEN, Nijveraar, Turnhout
- Hr J. VERREET, Beheerder, Steenweg op Ravels, Oosthoven Turnhout
- Hr Jan VERSCHUEREN, Apotheker, Grote Markt, Turnhout
Mevr. Alf. VERSTEYLEN, Herentalsstraat, Turnhout
- Hr Benoit VERSTEYLEN, Nijveraar, St-Antoniusstraat, Turnhout
- SINT VICTOR-INSTITUUT, Kasteelplaats Turnhout
- Hr Alf. VERWAEST, Nijveraar, Gasthuisstraat, 50, Turnhout
- SINT VICTORKRING, p/adr. C. Dergent, Voorzitter, Gierledreef, 33, Turnhout
- Hr Alf. DE VOS, Bestendige Gedeputeerde, Villa «Malpertuis», Vosselaar
- Mev. Jeanne WATERSCHOOT, Boekhandel, Gasthuisstraat, 36, hout
- Prof. Dr J. VAN DE WEYER, Schreursvest, 29, Heverlee (Leuven)
Zeer Eerw. Heer Alf. WOUTERS, Pastoor-Deken, Warandestraat, Turnhout
Eerw. Zusters der CHRISTELIJKE SCHOLEN, te Vorselaar
Eerw. Zusters URSULINEN, Gierle

Ruilabonnementen:

KONINKL. ACADEMIE VAN WETENSCHAPPEN, LETTEREN
EN SCHONE KUNSTEN VAN BELGIE, Brussel
KONINKL. ACADEMIE VOOR OUDHEIDKUNDE VAN BELGIE,
St.- Hubertusstraat, 67, Berchem (Antwerpen)
BELGISCHE BIBLIOGRAPHIE, KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK,
Museumstraat, 5, Brussel
BIBLIOTHEEK DER BENEDIKTIJNER ABDIJ, Afligem

LE BLASON. p/adr. Mr F. Koller, rue de l'Alliance, 35, Bruxelles III

BRABANTSCHIE FOLKLORE. Oud Koornhuis, Brussel
COLLECTANEA MECHLINIENSIA. F. de Merodestraat, 18, Mechelen

KONINKL. COMMISSIE VOOR KUNST EN OUDHEIDKUNDE,
p/adr. Hr J. Houbar, Juliette Wijtmanstraat, 63, Elsene
COMMISSION ROYALE D'HISTOIRE, PALEIS DER ACADEMIEN, Brussel

«EIGEN SCHOON» & «DE BRABANDER», Landgoed Ossegen, Laken

FEDERATIE DER GESCHIED- & OUDHEIDKUNDIGE KRINGEN VAN LIMBURG. Bampslaan, 8, Hasselt

STE. GEERTRUYDTS BRONNE, Wouwschestraat, 14, Bergen-op-Zoom. (Nederland)

GESCHIED- & OUDHEIDKUNDIGE KRING, Halle (Brabant)
GESCHIED- & OUDHEIDKUNDIGE KRING VAN 'T LAND VAN

WAAS, Grote Markt. St.- Niklaas

GESCHIED- & OUDHEIDKUNDIGE KRING, Kortrijk

Hr GOUVERNEUR DER PROVINCE ANTWERPEN, Antwerpen

INSTITUT ARCHÉOLOGIQUE DU LUXEMBOURG, rue de Virton, 14, Arlon

KONINKLIJKE KRING VOOR OUDHIEDKUNDE. p/adr. Major Goossens, Dageraadstraat, Mechelen

« MAASGOUW ». Limburgs Geschied- & Oudheidkundig Genootschap, Lenculenstraat, 33, Maastricht (Nederl.)

MAATSCHAPPIJ VOOR GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE. Stadsarchief, Abrahamstraat, Gent

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING VAN DE GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDE, Brugge

BIBLIOTHEEK VAN DE KONINKL. MUSEA VOOR KUNST EN GESCHIEDENIS. Jubelpark, Brussel

BIBLIOTHEEK VERENIGING VOOR NATUUR EN STEDENSCHOON. Belgiëlei, 127, Antwerpen

MINISTERIE VAN OPENBAAR ONDERWIJS ; Afd. Schone Kunsten, Waterlolaan, 34, Brussel

KONINKL. OUDHEIDKUNDIGE KRING, Antwerpen

OUDHEIDKUNDIGE KRING te Esschen

OUDHEIDKUNDIGE KRING DER ZUIDER KEMPEN, p/adr, Hr J. Pals, Vorst.

PROVINCIAAL BESTUUR, Antwerpen

PROVINCIAAL GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN IN NOORD-BRABANT. p/adr. Mej. Q. Ingen-Housz, Bibliothecaressé, 's Hertogenbosch (Nederland)

VERBOND VOOR HEEMKUNDE, Vissstraat, 47, Denderbelle

VLAAMSE TOERISTENBOND, St.-Jacobsmarkt, Antwerpen

VLAAMSE TOPONOMISCHE VERENIGING, p/adr. Prof. Dr. Van de Weyer, Universiteitsbibliotheek, Leuven.

INHOUD.

De oude Schuttersgilden in de Antwerpse Kempen	
— J. E. Jansen	Blz. 2-28
Arendonkse Turfwinningen — J. Goris	29-33
Het schoolmeester - kosterschap te Bouwel en Grobendonk in de XVII ^e eeuw — F. Verbiest	34-40
Kempische Kronijk	41-43
In Memoriam Jozef Simons	44-45
Postwagen of Diligencie voor Antwerpen op Turn- hout	46-52
Kempisch Boekennieuws	53-56
Ledenlijst 1948	57-64